

**MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SIMPOZIJ
ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE
I PROIZVODNJA ZNANJA U
SOCIJALISTIČKOM PORETKU
(1950–1990)**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC SYMPOSIUM
ENCYCLOPAEDIA OF YUGOSLAVIA
AND THE PRODUCTION OF KNOWLEDGE
DURING THE SOCIALIST REGIME
(1950–1990)**

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SIMPOZIJ
Enciklopedija Jugoslavije i proizvodnja znanja u
socijalističkom poretku (1950–1990)

INTERNATIONAL SCIENTIFIC SYMPOSIUM
Encyclopaedia of Yugoslavia and the Production of Knowledge during
the Socialist Regime (1950–1990)

Međunarodni znanstveni simpozij
Enciklopedija Jugoslavije i proizvodnja znanja u socijalističkom poretku (1950–1990)

International Scientific Symposium
Encyclopaedia of Yugoslavia and the Production of Knowledge during the Socialist Regime (1950–1990)

Programska knjižica / Programme booklet

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

18–19. rujna 2025.

Zagreb 2025.

Međunarodni znanstveni simpozij

Enciklopedija Jugoslavije i proizvodnja znanja u socijalističkom poretku
(1950–1990)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Frankopanska ulica 26, Zagreb
18–19. rujna 2025.

Organizatori:

Sveučilište Humboldt u Berlinu i Hrvatski institut za povijest
Leksikografski zavod Miroslav Krleža

Jezici simpozija: engleski, hrvatski

Programsko-organizacijski odbor: Christian Voss (Sveučilište Humboldt u Berlinu), Dino Mujadžević (Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod), Filip Hameršak (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb), Nataša Jerman (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb), Tea Rogić Musa (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb), Amir Duranović (Sveučilište u Sarajevu)

Simpozij se organizira sredstvima projekta Njemačke zaklade za znanost (DFG) *Die Enzyklopädie Jugoslawiens (1955–1990) zwischen jugoslawischem und subjugoslawischem Nationbuilding / The Encyclopedia of Yugoslavia: Between Yugoslav and Sub-Yugoslav Nation-Building(s) (1955–90)* (Sveučilište Humboldt u Berlinu i Hrvatski institut za povijest) te Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža temeljem ugovora o suradnji. Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža sa Sveučilištem Humboldt u Berlinu.

International Scientific Symposium

Encyclopaedia of Yugoslavia and the Production of Knowledge during the Socialist
Regime (1950–1990)

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography, Frankopanska 26, Zagreb
18–19 September 2025

Organisers:

Humboldt University of Berlin, Croatian Institute of History
The Miroslav Krleža Institute of Lexicography

Symposium languages: English, Croatian

Programme and organising committee: Christian Voss (Humboldt University of Berlin),
Dino Mujadžević (Croatian Institute of History, Slavonski Brod), Filip Hameršak (The
Miroslav Krleža Institute of Lexicography), Nataša Jerman (The Miroslav Krleža Institute
of Lexicography), Tea Rogić Musa (The Miroslav Krleža Institute of Lexicography), Amir
Duranović (University of Sarajevo)

The symposium is organised by means of the German Research Foundation (DFG) project
*Die Enzyklopädie Jugoslawiens (1955–1990) zwischen jugoslawischem und subjugoslawischem
Nationbuilding / The Encyclopedia of Yugoslavia: Between Yugoslav and Sub-Yugoslav
Nation-Building(s) (1955–90)* (Humboldt University of Berlin and Croatian Institute of
History) as well as The Miroslav Krleža Institute of Lexicography, based on the cooperati-
on agreement between The Miroslav Krleža Institute of Lexicography and the Humboldt
University of Berlin.

Pozivno pismo

Simpozij okuplja istraživače s izlaganjima iz dviju povezanih tematskih skupina:

1. Povijest nastanka i provedbe projekta Enciklopedije Jugoslavije (EJ) pod vodstvom Miroslava Krležu te analiza tekstova objavljenih u obama njezinim izdanjima.

Izlaganja se bave nastankom i političkom upotrebom ključnih tekstova EJ – prikazima povijesti, kulture i jezika pojedinih sastavnica socijalističke Jugoslavije (naroda, narodnosti, republika i pokrajina), državnom i partijskom kontrolom te financiranjem projekta. Sazivači skupa pozivaju istraživače koji mogu rasvijetliti ulogu EJ kao sjecišta unutarjugoslavenskih debata i kontroverzija o nacionalnom pitanju, ali i kao promotora jačanja uloge Hrvatske unutar Jugoslavije te decentralizacije jugoslavenske države i vladajuće komunističke stranke, što je posebno do izražaja došlo u drugom izdanju EJ. Osobita pozornost bit će posvećena ulozi EJ u javnom afirmiranju teritorijalnih i etničkih identiteta koji nisu bili službeno priznati i/ili su bili krajnje marginalizirani u Kraljevini Jugoslaviji te su etablirani u različitim razdobljima i različitim tempom nakon Drugoga svjetskoga rata. Naime, EJ već u razdoblju 1950–66. inzistira na federalnom odnosno multipolarnom prikazu jugoslavenske državne zajednice i njezinih priznatih naroda, no odnos EJ prema neetabliranim i recentno etabliranim identitetima bio je u bitnome određen utjecajem jugoslavenskih centralističkih struktura. To se mijenja u razdoblju političke i gospodarske decentralizacije Jugoslavije (1966–90), kada za EJ nastaje niz ključnih tekstova koji su otvoreno pružali intelektualnu potporu i legitimaciju za razgradnju centralizma i preustroj Jugoslavije u novom duhu, otvarajući se za do tada više ili manje marginalizirane nesrpske identitete. Tekstovi u EJ u ovom su razdoblju pred jugoslavenskom javnošću izričito promicali kulturnopovijesnu individualnost odnosno važnost republika Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Makedonije, autonomnih pokrajina Kosova i Vojvodine, ali i crnogorskoga, makedonskoga i muslimanskoga naroda te albanske i mađarske narodnosti. Na skup se pozivaju i istraživači čiji bi radovi mogli pridonijeti poznavanju silnica koje su se protivile takvu djelovanju EJ.

2. Izlaganja se bave i poviješću proizvodnje znanja u razdoblju socijalističkoga poretka u Hrvatskoj i Jugoslaviji, osobito u područjima historiografije, političkih znanosti, književnosti, povijesti umjetnosti, filologije i srodnih akademskih disciplina, kao i u esejističkim spisima javnih intelektualaca. Posebno se potiču na prijavu istraživači s radovima koji se odnose na intelektualni i znanstveni rad kao središte i sredstvo unutarjugoslavenskih prijedora te ulogu identiteta pojedinih naroda, narodnosti, republika i pokrajina, jugoslavenske države i komunističke stranke u proizvodnji znanja.

Invitation Letter

The symposium will bring together researchers with presentations from two related topics:

1. The founding and implementation history of the project Encyclopaedia Yugoslavia (EY) led by Miroslav Krleža and the analysis of the published articles in both of its editions: we encourage works dealing with, first, the founding and political usage of key EY articles – displays of the histories, cultures and languages of the individual units in Socialist Yugoslavia (nations, nationalities, republics and provinces) – second, state and party control, and third, the project's funding. The symposium's organisers invite researchers to shed light on the role of the EY at the intersection of intra-Yugoslav debates and controversies on the national question, but also as a promoter of Croatia's position within Yugoslavia and of the decentralisation of the Yugoslav state and the ruling communist party, which was expressed in the EY's second edition in particular. Special attention will be brought to the role of the EY in the public affirmation of territorial and ethnic identities that were not officially recognised and/or extremely marginalised in the Kingdom of Yugoslavia and later established in different periods and paces after World War II. Already in 1955–1966, the EY insisted on the federal or multipolar display of the Yugoslav state community and its recognised »nations« (*narodi*), however, the EY's relationship with not yet or only recently established identities was largely determined by the influence of centralist Yugoslav structures. This changed in the period of Yugoslavia's political and economic decentralisation (1966–1990), when a series of key articles for the EY were created that openly provided intellectual support and legitimisation for the dismantling of centralism and the reorganisation of Yugoslavia in a new spirit, opening up to until then more or less marginalised non-Serbian identities. The articles in the EY from this period explicitly promoted cultural-historical individuality and the importance of the republics of Bosnia and Hercegovina, Montenegro and Macedonia, the autonomous provinces Kosovo and Vojvodina, but also the Montenegrin, Macedonian and Muslim »nations« as well as the Albanian and Hungarian »nationalities« (*narodnosti*). We also include researches whose works can contribute to the knowledge on the forces that worked against this impact of the EY.
2. The history of knowledge production in the period of socialist order in Croatia and Yugoslavia, especially in the fields of historiography, political science, literature, art history, philology and related academic disciplines, as well as essays of public intellectuals: We especially encourage researchers dealing with intellectual and academic work as the centre and means of intra-Yugoslav controversies as well as the role of identity of individual nations, nationalities, republics and provinces, the Yugoslav state and the communist party in knowledge production.

Project Title and Summary

Title: Die Enzyklopädie Jugoslawiens (1955–1990) zwischen jugoslawischem und subjugoslawischem Nationbuilding / The Encyclopedia of Yugoslavia: Between Yugoslav and Sub-Yugoslav Nation-Building(s) (1955–90)

Funding: Deutsche Forschungsgemeinschaft (German Research Foundation)

Summary:

The Encyclopedia of Yugoslavia (EY) was the flagship project of the socialist Yugoslav nation-building in the fields of culture and academic knowledge. This national encyclopedia was produced by Miroslav Krleža's Yugoslav Lexicographic Institute (YLI) of Zagreb. The first edition of the EY was published in one Serbo-Croatian/Croato-Serbian version (1955–71), but the unfinished second edition of the EY (1980–90) appeared in Slovenian, Serbo-Croatian/Croato-Serbian in Latin and in Cyrillic script, Macedonian, Hungarian and Albanian versions. The EY aimed to give Yugoslav peoples and nationalities the sense of a common identity based on culture and history. It was simultaneously given the, sometimes contradictory, task of nation-building at the level of sub-Yugoslav federal units as well as the building of identities of all six constituent peoples and larger nationalities. The project, based at the Department of Slavic and Hungarian Studies (Humboldt-Universität zu Berlin), aims to go further than previous, mainly Krleža-related, research on the EY and to approach the role of the knowledge transfer in the EY by linking its nation building discourses with the political struggles and dominant attitudes in the Yugoslav ruling elite and academia. The EY and its authors are not seen as mere passive representatives of influential political factions, but, due to their knowledge gatekeeping and dissemination role, co-creators of nation-building agendas. We ask: how did the EY content present nation-building on Yugoslav and sub-Yugoslav levels; were the EY and its creators a voice of particular nation-building political positions or bias; how did the nation-building concepts in the EY shape knowledge production in it and what was the public impact? The research will be based on the thesis that the EY served as a leading knowledge authority for anti-centralist forces in the intellectual and cultural life of Yugoslavia. The EY transformed itself from the staunchly federalist Yugoslav cultural platform in the 1950s that subverted Yugoslav unitarism to one that strongly affirmed nation-building(s) of republics and autonomous provinces reflecting the decentralist remodeling of Yugoslavia from the late 1960s onwards. The EY's sub-Yugoslav nation-building role became especially important in the case of the Yugoslav periphery that was historically Serb dominated or strongly marked as well as politically and culturally emancipated by the decentralization (Bosnia and Herzegovina, Macedonia, Montenegro, Vojvodina, Kosovo). The EY provided these communities, partially emerging for the first time, with the nation-building argumentation and orientation as their cultural and academic infrastructure was still developing and they lacked cultural legitimation in the Yugoslav centers and internationally. The project will do-

cument these assumptions by focusing on four aspects of the EY: 1) the content related to nation-building will be explored with the assistance of frame analysis, a discourse-analytical approach; 2) the authors that contributed to the EY articles on the »national question« will be studied based on their biographies and academic work outside the EY; 3) the analysis of the EY's institutional (YLI), and 4) broader political context will be primarily based on the research of archival and newspaper primary sources, as well as interviews with the collaborators of the EY, that will be conducted in Zagreb, Belgrade, Prishtina, and Skopje. The research will particularly focus on the representations of Albanians and Kosovo in the EY as well as ²EY's Albanian language edition.

O Enciklopediji Jugoslavije

ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE, osmosveščano izdanje Leksikografskog zavoda FNRJ (od 1962. Jugoslavenskog leksikografskog zavoda) objavljivano 1955–71. Drugo, izmijenjeno i prošireno izdanje, objavljivano 1980–90, obustavljeno je izlaskom VI. sveska.

Pokretanje EJ i utemeljenje Leksikografskog zavoda kao institucije koja će realizirati taj enciklopedijski projekt djelo su M. Krleža. Davna Krležina zamisao dobiva posve čvrste obrise 1950, kada se u Parizu održava Izložba srednjovjekovne umjetnosti naroda Jugoslavije. Konsterniran činjenicom kako svijet o jugoslavenskom prostoru i narodima na njemu malo zna, K. predlaže jugoslavenskom političkom vrhu pokretanje enciklopedijske edicije koja bi sabrala i adekvatno prezentirala osnovne činjenice o jugoslavenskim narodima. Krležina je ideja prihvaćena te je 5. X. 1950. Uredbom Vlade FNRJ osnovan Leksikografski zavod FNRJ (danas Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«) sa sjedištem u Zagrebu. Tom su uredbom stvoreni temelji instituciji koja će se sustavno baviti prikupljanjem tečevina materijalne i duhovne kulture jugoslavenskih naroda za potrebe EJ.

Okruživši se mnogobrojnim vrhunskim znanstvenicima (najvažniji među njima M. Ujević imao je za sobom vlastito leksikografsko djelo i iskustvo pa je stoga brinuo da se posao obavlja u skladu sa zakonitostima, metodologijom i tehnologijom enciklopedijskog rada), uzimajući pod svoje okrilje i zaštitu i one hrvatske intelektualce koji su se zamjerali aktualnoj političkoj pragmi, koristeći se onodobnim pogodnostima distributivne privrede i državnim fondovima K. i Zavod uspješno objedinjuju oblike rada i ustrojstva izdavačkog poduzeća i znanstveno-leksikografske ustanove, uz naglašen državni i društveni interes prema edicijama Zavoda, navlastito prema EJ zbog koje je i utemeljen.

Redakcijska struktura EJ organizirana je na federalističkom načelu. Utemeljeno je šest republičkih i dvije posebne redakcije (redakcije za vojnu i partijsku građu). Vrhovno uredničko tijelo koje je upravljalo izradbom enciklopedije bila je Centralna redakcija; u početku rada u njezinu su sastavu bili iz NR Srbije R. Čolaković, ministar-predsjednik Savjeta za nauku i kulturu Vlade FNRJ, S. Stanković, predsjednik Narodne skupštine NR Srbije, A. Belić, predsjednik SANU, P. Vujović, R. Uvalić, B. Drobnjaković, glavni redaktor republičke redakcije M. Ristić i sekretarica R. Njeguš; iz NR Slovenije J. Vidmar, predsjednik Saveznog vijeća Narodne skupštine FNRJ i predsjednik Prezidijuma Narodne Skupštine NR Slovenije, M. Kos, V. Murko, B. Orel, glavni redaktor republičke redakcije A. Melik i sekretar D. Kermauner; iz NR Bosne i Hercegovine A. Babić, D. Čosić, glavni redaktor republičke redakcije V. Butozan i sekretar I. Kecmanović; iz NR Makedonije B. Koneski, glavni redaktor republičke redakcije H. Polenaković i sekretarica M. Koneska; iz NR Crne Gore glavni redaktor republičke redakcije J. Jovanović i sekretar R. Đurović; iz NR Hrvatske M. Kostrenčić, generalni tajnik JAZU, A. Barac, M. Gavazzi, J. Roglić, D. Roller, glavni redaktor republičke redakcije, ujedno i predsjednik JAZU, A. Štam-

par i sekretar J. Torbarina. Glavni urednik EJ bio je M. Krleža, pomoćnik glavnog urednika M. Ujević.

Na plenarnim sjednicama svih redakcija održanima 27. I. i 12. VI. 1952. K. je izložio svoju viziju enciklopedije i njezine društvene uloge. Definirao je zadaću enciklopedije kao »prikupljanje sve političke, kulturne i intelektualne svijesti o vlastitoj pojavi u prostom i vremenu, svijesti disperzirane i usitnjene mnogobrojnim i izoliranim regionalizmima«; svrha je enciklopedije sabiranje svih nužnih elemenata u jednu sintezu koja neće biti kult romantičnih fraza već objektivan i istinit prikaz fakata. K. drži da EJ mora počivati na socijalističkoj i materijalističkoj dijalektičkoj formuli. Ona neće biti integralistička, ali ni partikularistička, posebice tamo gdje su ti partikularizmi posljedica konzervativnih, idealističkih programa. »Staromodna retorika (...) reakcionarne malograđanske historiografije (...) s vjerom u romantične iluzije« ustupit će mjesto »egzaktnej ekspertizi povijesne stvarnosti«. Varirajući na više načina osnovnu zadaću enciklopedije koja će »svesti tu hrpu glasne retorike na njen realni koeficijent, odvojiti (...) naše historizme od očitih falsifikata, lažnih iluzija i svjesnih neistina«, K. zamišlja EJ kao »plaidoyer za našu socijalističku koncepciju« koja će čovjeku biti »kompas za duhovnu navigaciju, da ne luta po arhipelazima romantičnih iluzija«, dakle, kao socijalističku, materijalističku, objektivnu i faktografsku ediciju koja će se baviti Jugoslavijom i jugoslavenstvom u čitavom njegovu povijesnom i pozitivno-političkom spektru.

Prvo izdanje EJ objavio je Leksikografski zavod FNRJ 1955–71. latiničnom grafijom u osam knjiga na hrvatskom i srpskom jeziku.

Krležina uloga u enciklopedijskom konceptualiziranju čitavog projekta te u redigiranju pojedinih članaka iznimno je velika. Čitao je i recenzirao sve što je držao važnim, što je ulazilo u područje njegova intelektualnog interesa. Njegove su stotine ružičastih i žutih listića, kritičke napomene (»remarke« ili »pripombe«) na kojima pomno bilježi zamjerke, pohvale i opaske. Nazivaju ih i devetim sveskom Jugoslavicae koja bi imala, misljuje K., »trajno osvjetljavati čitav reljef našega kroz vjekove razbijenog torza«. Pojedine od tih napomena prerastaju u samostalne kraće eseje te su kao marginalia lexicographica i tiskane najprije u časopisima a potom i u knjigama i sabranim djelima.

Prvo izdanje EJ njegovalo je autorski pristup, navlastito u obradbi većih sintetičkih, makropedijskih jedinica. Stoga su se mnogi članci stilom blížili eseju, a neki su od njih i vrhunski domet esejistike.

Prvu knjigu EJ (A–Bosk) objavio je Leksikografski zavod FNRJ 1955. Glavni redaktor bio je M. Krleža, zamjenici glavnog redaktora M. Ujević i Z. Tkalec; redaktori: V. Butozan, A. Melik, D. Milenković, H. Polenaković, M. Ristić, A. Štampar i M. Zelenika; sekretari edicije: R. Đurović, M. Jiroušek, I. Kecmanović, D. Kermauner, M. Koneska i R. Njeguš. Na prvom svesku surađivalo je 510 suradnika. Druga knjiga (Bosna–Dio) objavljena je već sljedeće 1956. god., a u razmacima od dvije godine treća (Dip–Hid, 1958), četvrta (Hil–Jugos, 1960) i peta (Jugos–Mak, 1962). Pre-

ostala tri sveska objavljivana su u trogodišnjim razmacima: šesti (Maklj–Put) 1965 (u izdanju i nakladi sad već promijenjena naziva izdavača: Jugoslavenskog leksikografskog zavoda), sedmi (R–Srbija) 1968, osmi (Srbija–Ž) 1971. Posljednju, osmu knjigu uredili su glavni redaktor M. Krleža, zamjenik glavnog redaktora Z. Tkalec te redakcija u sastavu: V. Smajević, S. Bosiljčić, S. Vilfan, H. Polenaković, M. Koneska, Đ. Basler i M. Jiroušek.

Sudbina je enciklopedijskih podataka da zastarijevaju, da traže nova tumačenja vezana uz nove spoznaje. Prvo izdanje EJ nije u tom pogledu moglo biti iznimkom. U Nacrtu za drugo izdanje EJ 1974. K. upozorava na društvenu opravdanost novoga izdanja, iznosi uvjete za ostvarenje nove edicije te procjenu potrebnih financijskih sredstava. Savezni komitet za nauku i kulturu razmotrivši Nacrt prihvaća Krležinu inicijativu te zaključuje kako drugo izdanje treba financirati kao zajednički pothvat. Tijekom 1975. formiraju se redakcije i imenuju glavni urednici. U siječnju 1976. K. okuplja novu uredničku ekipu. Između 1976. i 1980. izrađen je abecedarij Jugoslavicae, elaboriran enciklopedijski instrumentarij te pripremljeni tekstovi za prvu knjigu drugog izdanja. Društveni dogovor o izradi i financiranju drugog izdanja Enciklopedije Jugoslavije potpisan je u Zagrebu 23. I. 1980. Na osnovi tog dokumenta EJ se objavljuje u šest sadržajno identičnih i ravnopravnih izdanja. Tzv. »osnovno« izdanje na hrvatskome književnom jeziku te srpskohrvatskome objavljuje se u dvije grafije: latiničnoj i ćirilčnoj. Uvedena su i tzv. »paralelna« izdanja na slovenskom, makedonskom, albanskom i mađarskom jeziku. Društvenim je dogovorom planirano da će EJ sadržavati deset svezaka uz dopunski jedanaesti. U program drugog izdanja bilo je uvršteno i posebno dvosveščano izdanje na engleskom jeziku.

Osnivačkom sjednicom Centralne redakcije u siječnju 1976. pokrenut je kompleksni organizacijski mehanizam Jugoslavicae okosnicu kojega su činili: Centralna redakcija, šest republičkih redakcija, dvije pokrajinske i tri posebne (Redakcija za zajedničke tekstove, Redakcija za vojnu povijest, Redakcija za povijest KPJ/SKJ) te Savjet Enciklopedije Jugoslavije.

God. 1980–90. objavljeno je ukupno 18 svezaka drugoga izdanja jugoslavenske enciklopedije: 6 svezaka osnovnoga i 12 svezaka paralelnih izdanja. Prvi svezak osnovnog izdanja (A–Biz) javnosti je predstavljen 18. XII. 1980. Na impresumu knjige ostaje ubilježeno Krležino ime kao direktora Zavoda i glavnog urednika u drugom izdanju prvi i posljednji put. Centralnu redakciju činili su direktor Zavoda i glavni urednik akademik M. Krleža, zamjenik glavnog urednika I. Cević, M. Čanak (glavni urednik Redakcije za SAP Vojvodinu), M. Filipović (glavni urednik Redakcije za SR Bosnu i Hercegovinu), I. Gostl (stručni sekretar-urednik), D. Janković (glavni urednik Redakcije za SR Srbiju), A. Lah (glavni urednik Redakcije za SR Sloveniju), E. Mekuli (glavni urednik Redakcije za SAP Kosovo), B. Pavićević (glavni urednik Redakcije za SR Crnu Goru), H. Polenaković (glavni urednik Redakcije za SR Makedoniju), V. Stipetić (glavni urednik Redakcije za SR Hrvatsku), B. Šiljegović (glavni urednik Redakcije za povijest KPJ/SKJ), F. Trgo (glavni urednik Re-

dakcije za vojnu povijest i NOR) i V. Visković (glavni urednik Redakcije za zajedničke tekstove). Osim 27 urednika struka Centralne redakcije na izradbi knjige radilo je 786 autora tekstova, 330 urednika struka, 12 redakcijskih sekretara i 60 suradnika (ilustratori, grafičko-likovni suradnici, lektori, dokumentaristi, korektori, kartografi i grafičko-tehnički urednici). Na prvoj knjizi drugoga izdanja Jugoslavicae okupljeno je tako više od 1200 urednika, autora tekstova i drugih suradnika. Druga knjiga (Bje–Crn) otisnuta je u prosincu 1982. Vršitelj dužnosti glavnog urednika bio je I. CeciĆ, koji je potpisao i treću knjigu (Crn–Đ) otisnutu 1984. Glavni urednik četvrtog sveska (E–Hrv) osnovnog izdanja Jugoslavicae objavljenog 1987. je J. Sirotković, koji je uredio i petu knjigu (Hrv–Janj) objavljenju 1988. te šestu (Jap–Kat) 1990. Raspad političkog sustava, koji je bio reproduciran i u samoj organizacijskoj strukturi projekta, utjecao je i na enciklopediju samu. Posljednjih godina nestabilno, a potom i potpuno obustavljanje financiranja projekta od svih sudionika Društvenog dogovora osim Republike Hrvatske dovelo je do obustave izradbe EJ. Dana 1. VII. 1991. raspuštene su sve redakcije te zaustavljen rad na sedmoj knjizi osnovnog izdanja.

Enciklopedije su kolektivno djelo, a malo ih je koje su tako snažno autorski obojene kao EJ. Krležin kreativni prinos, navlastito u prvom izdanju, toliko je značajan da se Jugoslavica može pribrojiti njegovu autorskom opusu.

BIBL.: M. K.: Eseji VI, SDMKZ, sv. 24, Zagreb 1967; 99 varijacija, Beograd 1972.

LIT.: T. Ladan, Ta kritika, Zagreb 1970; I. Gostl, O nekim sociolingvističkim aspektima višejezičnih izdanja Enciklopedije Jugoslavije, Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku, 1980–81, 4–5; I. CeciĆ, Miroslav Krleža stvarao je našu povijest, Oko, 7–12. I. 1982; S. Lasić, Krleža. Kronologija života i rada, Zagreb 1982; I. Gostl, Ostvarivanje ravnopravnosti jezika naroda i narodnosti u drugom izdanju Enciklopedije Jugoslavije, Sveske, 1984, 5–6; isti, Lingvistika i lingvisti u drugom izdanju Enciklopedije Jugoslavije, Posebna izdanja ANUBiH, knj. LXXXII, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 18, 1987; isti, Krugovi znanosti i umjetnosti. Pogled na povijest enciklopedizma s posebnim osvrtom na enciklopedizam u Hrvata, Republika, 1988, 11–12; isti, Iseljništvo u drugom izdanju Enciklopedije Jugoslavije, Migracijske teme, 1989, 4; J. Šentija, Krležine uredničke i recenzentske intervencije u Općoj enciklopediji, Radovi Leksikografskog zavoda »Miroslav Krleža«, 1991, 1; S. Vereš, Krleža enciklopedist, ibid.; V. Visković, Enciklopedizam Miroslava Krleže, ibid.

Igor Gostl (Ig. G.)

(Članak preuzet iz digitaliziranoga tiskanoga izdanja *Krležijane*, sv. 1, A–Lj, Zagreb 1993).

<https://krlezijana.lzmk.hr/clanak/enciklopedija-jugoslavije>

Program simpozija

Međunarodni znanstveni simpozij

**Enciklopedija Jugoslavije i proizvodnja znanja u socijalističkom poretku
(1950–1990)**

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Frankopanska ulica 26, Zagreb

18–19. rujna 2025.

Trajanje izlaganja ograničeno je na 15 minuta.

Program simpozija

18. IX. 2025.

9:00 – 9:30. Pozdravni govori:

Bruno Kragić, glavni ravnatelj Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža

Filip Hameršak, ravnatelj Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža

Christian Voss, suvoditelj znanstvenoga projekta The Encyclopedia of Yugoslavia: Between Yugoslav and Sub-Yugoslav Nation-Building(s) (1955–90)

Josip Mihaljević, pomoćnik ravnatelja Hrvatskoga instituta za povijest

Dino Mujadžević, suvoditelj znanstvenoga projekta The Encyclopedia of Yugoslavia: Between Yugoslav and Sub-Yugoslav Nation-Building(s) (1955–90)

9:30 – 11:00

Moderira: **Christian Voss**

- **Pavle Bonča (Leksikografski zavod Miroslav Krleža)**: Pledoaje za »slovensku« civilizaciju: srednjovjekovna likovna baština u *Enciklopediji Jugoslavije*

- **Rudolf Barišić (Hrvatski institut za povijest)**: Teme bosanskih franjevaca u *Enciklopediji Jugoslavije*

- **Davor Dukić (Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu)**: Dubrovačka književnost u *Enciklopediji Jugoslavije*

- **Dino Mujadžević (Hrvatski institut za povijest)**: Almost an Appreciation: Ottoman Legacy in the Second Edition of the *Encyclopedia of Yugoslavia* (1980–1990)

Rasprava

11:00 – 11:30 Stanka za kavu

11:30: – 13:00

Moderira: **Davor Dukić**

- **Željko Karaula (Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bjelovaru)**: Hrvatski narodni preporod (ilirski pokret) i njegovi nositelji u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije*

- **Stjepan Matković (Hrvatski institut za povijest):** Pravaštvo u *Enciklopediji Jugoslavije*

- **Filip Hameršak (Leksikografski zavod Miroslav Krleža):** Vojnopovijesne teme u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije* s obzirom na anulirani članak Vladimira Kalečka

- **Tea Rogić Musa (Leksikografski zavod Miroslav Krleža):** Implicitni odjeci *Hrvatske književne laži* u književnopovijesnom diskursu u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije*

Rasprava

13:00 – 14:00 Stanka za ručak

14:00 – 15:30

Moderira: **Tea Rogić Musa**

- **Josip Mihaljević (Hrvatski institut za povijest):** Partijski otpadnici u enciklopedijskim izdanjima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

- **Dino Staničić (Leksikografski zavod Miroslav Krleža):** Enciklopedija kao *Refugium Peccatorum?* – prilog razumijevanju kulturno-društvene uloge i percepcije Leksikografskoga zavoda 1950–1972.

- **Ivan Samardžija (Leksikografski zavod Miroslav Krleža):** Krleža i glasilo *Naprijed* 1952. – prozivka, osobe, odgovor

- **Karla Lončar – Ana Šeparović (Leksikografski zavod Miroslav Krleža):** Konstrukcija znanja o hrvatskim umjetnicama u *Enciklopediji Jugoslavije*: kulturalna analiza

Rasprava

15:30 – 16:00 Stanka za kavu

16:00 – 17:30

Moderira: **Filip Hameršak**

- **Vlatka Dugački (Leksikografski zavod Miroslav Krleža):** Kulturno-prosvjetni odnosi Čehoslovačke i Jugoslavije u socijalističkom razdoblju. Perspektiva iz *Enciklopedije Jugoslavije*

- **Goran Arčabić (Muzej grada Zagreba):** Interpretacija razdoblja komandne privrede i centralnoga planiranja u socijalističkoj Jugoslaviji (1947–1952) u *Enciklopediji Jugoslavije*

- **Vladimir Geiger – Martina Grahek Ravančić (Hrvatski institut za povijest):** Ljudski gubitci na području Nezavisne Države Hrvatske u Drugom svjetskom ratu u natuknicama *Enciklopedije Jugoslavije*

- **Christian Voss (Institut za slavistiku i hungarologiju Sveučilišta Humboldt u Berlinu):** Unique selling points of the Albanian version *Enciklopedia e Jugosllavisë*

Rasprava

19. IX. 2025.

9:30 – 11:00

Moderira: **Dino Mujadžević**

- **Darja Kerec (Pedagoški fakultet Sveučilišta u Ljubljani):** Slovene History in the *Encyclopaedia of Yugoslavia*

- **Ivana Crljenko (Odjel za nastavničke studije u Gospiću Sveučilišta u Zadru):** Comparative Analysis of Geographical Content on Yugoslavia and its Federal Units in the *Encyclopaedia of Yugoslavia*

- **Amir Duranović (Odsjek za historiju Univerziteta u Sarajevu):** Oblikovanje (enciklopedijskoga) znanja o sebi: *Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina – Separat iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije* u savremenoj historiografskoj perspektivi

- **Naum Trajanovski (Fakultet za sociologiju Sveučilišta u Varšavi):** The Macedonian sociology under state socialism: Continuities and discontinuities (1945–early 1970s)

Rasprava

11: 00 – 11.30 Stanka za kavu

11:30 – 13:00

Moderira: **Amir Duranović**

- **Branimir Janković (Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu):** Alternativni nacionalni enciklopedijski projekti: slučaj *Enciklopedije hrvatske povijesti i kulture* (1980)

- **Piotr Mirocha (Institut za slavistiku Jagelonskoga sveučilišta u Krakovu):** Europe today, in *Jugoslavica*: a corpus-based analysis of the discourse on Europe in the *Encyclopaedia of Yugoslavia*

- **Gregor Pobežin – Petra Testen Koren (Institut za kulturnu povijest Znanstveno-istraživačkoga centra Slovenske akademije znanosti i umjetnosti):** What does a review of the biographies in *The Slovenian Biographical Lexicon* (1925–1991) and the *Encyclopaedia of Yugoslavia* (1955–1971) tell us about the »knowledge production« constraints in the socialist period 1950–1990?

- **Sabina Ferhadbegović (Institut za suvremenu povijest Sveučilišta u Beču):** Scenes of Mass Atrocities. Genocide and Crimes Against Humanity in the *Encyclopaedia of Yugoslavia* (Zoom izlaganje)

Rasprava

13:00 – 14:30 Stanka za ručak

14:30 – 15:30

Zaključna rasprava i zatvaranje simpozija.

Naslovi i sažetci izlaganja /

Titles and summaries of presentations

Goran Arčabić

Interpretacija razdoblja komandne privrede i centralnoga planiranja u socijalističkoj Jugoslaviji (1947–1952) u *Enciklopediji Jugoslavije*

Početak rada na *Enciklopediji Jugoslavije* (*Eĵ*) koincidirao je s distanciranjem Komunističke partije Jugoslavije (KPJ, od 1952. Savez komunista Jugoslavije) od sovjetskoga modela izgradnje socijalizma. Sukob sovjetskoga partijskog vrha s vrhom KPJ odnosno politička izolacija i ekonomska blokada Jugoslavije od druge polovice 1948. te nemogućnost provedbe petogodišnjega plana razvoja privrede zasnovanoga na ubrzanoj industrijalizaciji usmjerili su vrh jugoslavenske partije prema razvijanju modela radničkoga samoupravljanja privredom na načelima marksizma-lenjinizma. To je dovelo do smanjivanja utjecaja državnog aparata na rad poduzeća, odnosno do djelomične debirokratizacije i decentralizacije upravljanja privredom, promjena u sustavu planiranja te nadziranoga uvođenja tržišnih odnosa u socijalističku ekonomiju. Usvajanjem *Ustavnog zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti* u siječnju 1953. samoupravljanje je postalo polazištem društvenoga i političkoga uređenja Jugoslavije.

U izlaganju se analizira sadržaj odabranih dijelova natuknice »Jugoslavija« koji interpretiraju ekonomsku politiku i privredni razvoj zemlje u razdoblju komandne privrede i centralnoga planiranja te prijelaza na radničko samoupravljanje u privredi u obama izdanjima *Eĵ*. Ocjenjuje se pristup tumačenju sovjetskoga modernizacijskoga modela koji je prihvatila i provodila KPJ te promjena u upravljanju privredom i planiranju nakon 1948. Provjerava se prisutnost tendencije tumačenja prijelaza prema radničkom samoupravljanju kao izvorne namjere KPJ i očekivane evolucije modela izgradnje socijalizma u Jugoslaviji. Pažnja je usmjerena i na objašnjenje uzroka nemogućnosti provedbe prvoga petogodišnjega plana prema početnim zamislima isključivo vanjskim uzrocima (ekonomska blokada).

Zastupa se teza da u prvom izdanju *Eĵ* postoji tendencija tumačenja razdoblja komandne privrede i centralnoga planiranja kao nužnosti za dovršetak socijalne revolucije i ubranu modernizaciju zemlje. Drastična promjena smjera razvoja ekonomije (i ukupnih društvenih odnosa) u Jugoslaviji nakon 1948, uvjetovana nastojanjem vrha KPJ za zadržavanjem vlasti i stvaranjem ozračja kontinuiteta izgradnje socijalizma ispravnim putem, ublažena je interpretacijom o iskustvenoj spoznaji ograničenja postojećega sustava. U sadržaj natuknice ugrađena je partijska dogma o nužnosti demontiranja sustava izgrađivanoga po uzoru na sovjetski proces decentralizacije, deetatizacije i ukidanja birokratizma radi sprječavanja većih društvenih devijacija. Premda je u drugom izdanju *Eĵ* pristup navedenim temama objektivniji i kritičniji, zadržan je dio dogmatskih interpretacija.

Rudolf Barišić

Teme bosanskih franjevacu u *Enciklopediji Jugoslavije*

Djelatnost franjevačkoga reda na južnoslavenskom prostoru nije mogla biti ispuštena na stranicama *EJ* zbog njihova nezaobilazna kulturnoga i povijesnoga doprinosa. Svoje natuknice dobili su i pripadnici Franjevačke provincije Bosne Srebrene. Različita opsega i sastavljene od različitih autora, ipak zrcale jasan kriterij odabira i uvrštavanja u *EJ*, a koji je primarno vezan uz nacionalno-političke koncepte, konkretno odnos prema idejama ilirskoga pokreta. Izlaganje i susljedna analiza ukratko će predstaviti zastupljene franjevce i njihove natuknice, a potom se usmjeriti na kontekstualiziranje usporedbom s izostavljenim pristašama ilirizma iz redova bosanskih franjevacu, kao i s pripadnicima ostalih franjevačkih provincija djelatnih na jugoslavenskom prostoru.

Pavle Bonča

Pledoaje za »slovensku« civilizaciju: srednjovjekovna likovna baština u *Enciklopediji Jugoslavije*

Enciklopedija Jugoslavije, kao projekt usustavljivanja i kodifikacije znanja o jugoslavenskoj kulturi, politici, znanosti i društvu, svojom je koncepcijom i izvedbom nastojala uputiti na povijesnu i identitetsku posebnost jugoslavenskih naroda. Ovaj rad istražuje na koji je način *Enciklopedija* dokumentirala i reprezentirala stariju likovnu baštinu na prostoru Jugoslavije, odnosno kako je enciklopedijski projekt bio uključen u šira poslijeratna nastojanja da se jugoslavenska srednjovjekovna umjetnost interpretativno deprovincijalizira i predstavi kao nezaobilazan aspekt (samo) razumijevanja jedne europske kulture. Oslanjajući se na izabran korpus enciklopedijskih tekstova, kao i na neobjavljene fragmente iz rukopisne ostavštine Miroslava Krležu, utemeljitelja Leksikografskoga zavoda, cilj je ovoga izlaganja ispitati strategije oblikovanja enciklopedijske predodžbe o starijoj likovnoj umjetnosti na prostoru Jugoslavije, kao i ideološke impulse jugoslavenske kulturne politike, koja je nastojala legitimirati jugoslavensku umjetničku baštinu kao ravnopravnu i integralnu sastavnicu europskoga kulturnoga kruga.

Ivana Crljenko

Comparative Analysis of Geographical Content on Yugoslavia and its Federal Units in the *Encyclopaedia of Yugoslavia*

In the number of lines and pages, geographical content in articles on spatial units – such as the articles on Yugoslavia, its republics, and provinces in the *Encyclopaedia of Yugoslavia* – constitute a significant proportion of such articles. The term »geographical content« refers to data relating to the natural and social characteristics of space, which can be understood in a narrower and broader sense depending on the dominant content and authors. In the narrower sense, these are mostly general and physical-geographical data, descriptions of regions, and some data from social geography. They are written mainly by geographers, which aligns with the traditional understanding of geography. In the broader sense, geographical content are data important to geographers and are primarily written not by geographers but by experts in related scientific fields. Such are, for example, parts of complex macropaedic articles on the economy of a particular spatial unit written by economists and other experts and are the result of a strong connection between geography and economics (which is manifested in the intensive geographical interest in studying the use and transformation of space under the influence of human activities). Adding content that is primarily the subject of study in related sciences is necessary due to the very essence of geography – a synthetic science that uses data from many different sciences in interpreting phenomena and processes in space and, in the process of creating new knowledge, provides other sciences with insights into complex spatial relationships. Sections on history, the political system, international relations, the judiciary, culture, education, science, and sports, are considered non-geographical because they primarily deal with society and individuals and not with space or the spatial distribution of the phenomena and processes they describe, and are therefore dominantly in the sphere of other fields. This presentation will demonstrate the results of a quantitative and qualitative analysis of the representation, structure, and presentation of geographical content in articles about Yugoslavia and its federal units. The data obtained will then be interpreted in the context of knowledge production and the construction of national identities in the Yugoslav republics and provinces during the socialist period.

Vlatka Dugački

Kulturno-prosvjetni odnosi Čehoslovačke i Jugoslavije u socijalističkom razdoblju. Perspektiva iz *Enciklopedije Jugoslavije*

U radu se istražuju kulturne i prosvjetne veze između Čehoslovačke i Jugoslavije u socijalističkom razdoblju kroz prizmu *Enciklopedije Jugoslavije*. Analiza se fokusira na to kako je ovaj ambiciozni enciklopedijski projekt reflektirao i oblikovao obrazovni i intelektualni diskurs o češkoj i slovačkoj manjini u Jugoslaviji, kao i na proučavanje jugoslavenske kulture i povijesti u Čehoslovačkoj. Kontekstualizira se poslijeratnu kulturno-prosvjetnu suradnju između dviju država, naglašavajući uzajamne utjecaje na polju jezika, izdavaštva i akademske razmjene. Dok je službena retorika često isticala »bratstvo« socijalističkih naroda, praktična provedba varirala je ovisno o političkim promjenama i institucionalnim okvirima. Istražuje se način na koji su češka i slovačka manjina prikazane u *Enciklopediji Jugoslavije* te ocjenjuje u kojoj je mjeri pružen sveobuhvatan prikaz njihovih obrazovnih institucija, kulturnih udruga i nastojanja za očuvanjem jezika. Budući da je *Enciklopedija* istovremeno bila znanstveni i ideološki projekt, njezini pogledi ujedno pružaju uvid u stajališta države prema manjinskoj kulturi i obrazovanju. Nadalje, rad analizira ulogu *Enciklopedije* u širenju znanja o Jugoslaviji unutar Čehoslovačke, posebice kroz prijevode i akademsku raspravu o jugoslavistici. Unatoč formalnom priznavanju čehoslovačko-jugoslavenskih kulturnih veza, *Enciklopedija* otkriva selektivnu proizvodnju znanja, s naglaskom na međudržavnu suradnju, dok su izazovi manjinskih zajednica ostali u drugom planu. Želi se pokazati kako su se *Enciklopedijom Jugoslavije*, kao važnim alatom za promicanje jugoslavenskoga socijalističkoga identiteta, na prikaz čehoslovačko-jugoslavenskih kulturnih i prosvjetnih odnosa odrazila ideološka ograničenja i diplomatska pragmatika. Analizirajući *Enciklopediju Jugoslavije* kao povijesni dokument, ovaj rad pruža uvid u stjecište proizvodnje znanja, obrazovne politike i transnacionalnih intelektualnih razmjena u socijalističkom razdoblju.

Davor Dukić

Dubrovačka književnost u *Enciklopediji Jugoslavije*

Dubrovačka književnost nastala u razdoblju ranoga novoga vijeka na lokalnom slavenskom književnom idiomu, na latinskome i manjim dijelom na talijanskom jeziku od XIX. stoljeća do danas prestižan je književni korpus, nedvojbeno uključen u predmoderni zapadnoeuropski poetički kanon (humanizam i renesansa, barok, klasicizam). To je s jedne strane pridonijelo njezinoj atraktivnosti u književnopovijesnim istraživanjima, napose slavističkima, a s druge ju je strane činilo poželjnim

objektom prisvajanja u nekoliko nacionalno-integrativnih projekata na slavenskom jugu. U tom je smislu dubrovačka književnost u *Enciklopediji Jugoslavije* bila važna i stručno zahtjevna tema, ali i potencijalno mjesto prijepora. Istraživanje će se usmjeriti na pitanja: kako je dubrovačka književnost uključena u sintetske članke o geokulturnim južnoslavenskim prostorima (primjerice o Dubrovniku i Dubrovačkoj Republici); kako je reprezentiran dubrovački književni kanon i koji su pisci uključeni i s kolikom opsegom članaka; koje tipove informacija (biografske, poetičke, komparatističke) i u kakvu omjeru sadržavaju članci o pojedinim dubrovačkim piscima; koji se kulturno-kontekstualizirajući (identitetski) atributi javljaju u člancima; jesu li uočljive leksikografske razlike u prilogima različitih autora.

U polazištu je ovoga istraživanja prvo izdanje *Enciklopedije Jugoslavije* (1–8, 1955–1971), koje će najprije biti uspoređeno s drugim nedovršenim izdanjem (1–6, 1980–1990), a zatim i s dvama diskontinuiranim i redakcijski nepovezanim izdanjima *Hrvatske enciklopedije*, nedovršenim iz vremena Drugoga svjetskoga rata (1–5, 1941–1945) i suvremenim (1–11, 1999–2009). Osim objavljenih izdanja istraživanje će obuhvatiti i arhivsku građu *Enciklopedije Jugoslavije*.

Amir Duranović

Oblikovanje (enciklopedijskoga) znanja o sebi: *Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina – Separat iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije* u savremenoj historiografskoj perspektivi

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina – separat iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije objavljen je kao zasebna publikacija 1983 (*Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina – separat iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1983). Bio je to, kako je navedeno u pratećoj Uvodnoj napomeni, »prvi poduhvat te vrste u našoj enciklopedistici« kada je u pitanju »objavljivanje posebnog otiska«. Kolokvijalno, do danas se u historiografskom diskursu u Bosni i Hercegovini zadržao pojam »Separat« kao prepoznatljiv naziv za jedinstveno enciklopedijsko djelo, čija je ambicija bila, u vrijeme kada je bio objavljen, da bude supstitucija tada nedovršenim, a započetim projektima, sinteza »o historiji ili o književnosti naroda ove republike [Bosne i Hercegovine, op.a], za čim se, inače, osjeća velika potreba«, ili poslužiti kao »sažeti predložak nekim većim sintezama«. Ambicija je ovoga rada pokazati kakve su bile znanstvene, ali i javne reakcije na objavljivanje separatnoga otiska o Bosni i Hercegovini sredinom 1980-ih godina 20. vijeka te kontekstualiziranje navedenih diskusija u ukupnu historiografsku debatu o Bosni i Hercegovini istoga vremenskoga okvira. Naime, iste je godine objavljeno i djelo u izdanju Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine *Savjetovanje o istoriografiji Bosne i Hercegovine (1945–1982)* (Posebna izdanja, LXV. Sarajevo:

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje društvenih nauka, 12, 1983) u kojem se prvi put ozbiljnije diskutiralo o dometima bosanskohercegovačke historiografije druge polovine XX. Vijeka. Osim objavljenih diskusija, rasprava, recenzija, prikaza i osvrtâ, cilj je pokazati i dio unutarinstitucionalnih diskusija o Bosni i Hercegovini kroz povijest budući da je za *Separat* bilo naglašeno kako se radilo o poduhvatu »realizovanom uglavnom snagama ove republike« [Bosne i Hercegovine, op.a], čime se u javnom prostoru gradila slika o uspješnom razvoju Bosne i Hercegovine u socijalističkoj Jugoslaviji, a koji je podrazumijevao i znanstveni razvoj čiji je krajnji ishod bila kapacitiranost za oblikovanje znanja o sebi »vlastitim snagama«.

Sabina Ferhadbegović

Scenes of Mass Atrocities. Genocide and Crimes Against Humanity in the *Encyclopedia of Yugoslavia*

The memory of the Second World War constituted the central point of reference in the political, social, and cultural life of socialist Yugoslavia. The question of how to deal with mass crimes, crimes against humanity and genocide played an important role in the social reconstruction of a country devastated by Axis occupation, civil war and revolutionary uprising. The present article places particular emphasis on the representation of sites that have been subject to large-scale atrocities, with a close examination of their corresponding entries in the *Encyclopedia of Yugoslavia*. Of specific interest is the manner in which terminology and visual depiction are employed in the representation of these atrocities. In particular, this study explores the types of knowledge about mass crimes communicated through the use of specific terms and the selection of particular images. The article also analyzes which concentration and extermination camps were included in the encyclopedia, which sites of mass crimes were depicted, and how the Holocaust and the genocide of Serbs and Roma or other Yugoslav national groups were remembered.

Vladimir Geiger
Martina Grahek Ravančić

Ljudski gubitci na području Nezavisne Države Hrvatske u Drugom svjetskom ratu u natuknicama *Enciklopedije Jugoslavije* – osvrt na prikaz stradanja civilnoga stanovništva

U natuknicama *Enciklopedije Jugoslavije* prikazani su ljudski gubitci zaraćenih strana u Drugom svjetskom ratu na području Nezavisne Države Hrvatske, ponajprije vojni. Prikazani su i ljudski gubitci civilnoga stanovništva prouzročeni ratom. U ovom članku naglasak je na analizi kako su, i na temelju kojih izvora i literature, brojčano prikazana stradanja civilnoga stanovništva NDH u represijama i terorom okupatora i kolaboracionističkih snaga, kao i stradanje civilnoga stanovništva u koncentracijskim logorima NDH, ponajprije u koncentracijskom logoru Jasenovac, te kako su brojčano prikazane kolateralne žrtve civilnoga stanovništva Nezavisne Države Hrvatske tijekom rata (zarazne bolesti, oskudica i glad, izbjeglice).

Filip Hameršak

Vojnopovijesne teme u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije* s obzirom na anulirani članak Vladimira Kalečaka

Vladimir Kalečak (Krapina, 1900 – Krapina, 1980) vojni je pisac zanimljiva, ali malo poznata životnoga puta. Započevši s vojnom izobrazbom u Austro-Ugarskoj, za Kraljevine Jugoslavije bio je, među ostalim, vojni izaslanik u Tirani 1937–39. te, kao jedini Hrvat, načelnik »I. obaveštajnoga odelenja Glavnog generalštaba« 1940–41. Zadržavši čin pukovnika, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) bio je glavar stožera vojnoga odnosno domobranskoga zbora u Sisku 1941–42, zamjenik pročelnika Operativnog (poslije Podhvatnog) odjela Glavnog stožera Domobranstva (poslije Oružanih snaga) 1942–43, potom pročelnik njegova Nastavnog odjela i pomoćnik glavaru Upravnog ureda Ministarstva oružanih snaga (za upravno-ustrojstvene poslove), sve u Zagrebu, gdje je i umirovljen u ožujku 1944. Uhićen u rujnu te godine zajedno s drugim časnicima i pripadnicima Hrvatske seljačke stranke za koje se vjerovalo da su uključeni u pripremu političkoga prevrata te prelazak NDH na stranu zapadnih Saveznika, o čemu je ostavio dojmjljiva sjećanja, u prosincu je pušten iz zatvora na Savskoj cesti te je do kraja rata bio konfiniran u Krapini. Nakon 1945, čini se, nije bio uhićivan, priznata mu je pukovnička mirovina, ali kao »politički orijentiran u pravcu zapada« ostao je pod sigurnosnim nadzorom, te se u drugoj

polovici 1950-ih držalo da su njegova česta putovanja u Zagreb pokazatelj suradnje s nekom od inozemnih obavještajnih služba.

Nasuprot toj pretpostavci, Kalečak je zapravo odlazio u zagrebačke knjižnice i arhive kako bi prikupljao podatke za članke i elaborate koje je tih godina pisao za redakciju beogradske *Vojne enciklopedije*, a potom i – dijelom posredno, dijelom izravno – za prvo izdanje *Enciklopedije Jugoslavije*. Potkraj 1950-ih nastao je najveći od njegovih članaka za *EŽ*, opsega 40-ak kartica, pod radnim naslovom »Jugoslaveni – učešće u ratovima«, obuhvaćajući razdoblje od XVI. st. do 1918, koji međutim najposlije nije objavljen, premda je prošao cjelokupnu proceduru, uključujući pre-radbu po uputama glavnog redaktora Miroslava Krleže. U izlaganju će stoga težište biti na usporedbi autorske i redigirane inačice članka te popratnih napomena (u privatnom posjedu), s naknadno objavljenim Krležinim uputama (»marginalije«) te s obradbom odabranih vojnopovijesnih tema u *EŽ*, kao izraza, ali i umnogome kompromisnih rješenja unutarjugoslavenskih kontroverzija.

Branimir Janković

Alternativni nacionalni enciklopedijski projekti: slučaj *Enciklopedije hrvatske povijesti i kulture* (1980)

U jugoslavenskom socijalizmu bilo je mnogo nadnacionalnih, ali i nacionalnih projekata, koji su bili u međusobnoj interakciji. U historiografiji nadnacionalni su projekti kongresi jugoslavenskih povjesničara, *Socijalist socijalist časopis*, *Historija naroda Jugoslavije* i drugi pregledi i sinteze povijesti Jugoslavije. Nacionalni projekti obuhvaćali su preglede i sinteze nacionalne povijesti te historijske časopise i udžbenike povijesti, pokazujući da su historiografije u socijalističkoj Jugoslaviji funkcionirale ponajprije kao nacionalne historiografije. Suodnos nadnacionalnih i nacionalnih projekata moguće je pratiti i na primjeru enciklopedija, koje su tada imale važan simbolički i politički značaj. Dok nadnacionalni projekt *Enciklopedije Jugoslavije* ima sveobuhvatnu jugoslavensku orijentaciju – u svim svojim složenostima, mijenama i stalnim polemikama – prisutni su i alternativni nacionalni enciklopedijski projekti. Jedan je od njih *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, objavljena pod glavnim uredništvom povjesničara Igora Karamana u izdanju Školske knjige u Zagrebu 1980, koja je zbog nastalih prijedora ubrzo povučena. Natuknica o koncentracijskim logorima (napose Jasenovcu) izazvala je političke napade koji su se usmjerili kako na njezina autora Ivana Jelića tako i posljedično na cijelu *Enciklopediju*. Taj je aspekt slučaja *Enciklopedije* očekivano izazvao najveću pozornost onih koji su kasnije pisali o njoj. Međutim, u cjelini je problematika *Enciklopedije hrvatske povijesti i kulture* ostala nedovoljno obrađena. Osim što nisu razmatrani i neki drugi aspekti, nije ni sama *Enciklopedija* postavljena u širi okvir. Stoga ću nastojati *Enciklopediju* gledati kao cjelinu i staviti je u širi kontekst alternativnih nacionalnih enciklopedijskih projekata koji su zrcalili problematiku nacionalno/jugoslavensko i republičko/savezno.

Zbog toga ću *Enciklopediju hrvatske povijesti i kulture* usporediti s *Enciklopedijom Jugoslavije*, prema kojoj se postavljala kao nacionalni kontrapunkt. Polazišna je hipoteza da središnje prijeporno pitanje Karamanove *Enciklopedije* nisu bili (samo) logori nego nacionalna problematika, odnosno međunacionalni odnosi u cjelini (o čemu svjedoči i natuknica »Međunacionalni odnosi u socijalističkoj Jugoslaviji«), tim više što je *Enciklopedija* uključivala nezaobilazne teme službene jugoslavenske socijalističke ideologije – poput Tita, NOB-a, JNA – radeći tematsko-interpretativni pomak na nacionalnom planu, u specifičnom vremenskom kontekstu. To ću osim na enciklopedijskim natuknicama pokušati pokazati na medijskim zapisima, arhivskom gradivu i stručnim odcjecima (poput recenzije W. Kesslera u *Südost-Forschungen* iz 1981. koja analizira upravo nacionalni aspekt).

Željko Karaula

Hrvatski narodni preporod (ilirski pokret) i njegovi nositelji u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije*

U radu će se istražiti na koji je način prikazan hrvatski narodni preporod (ilirski pokret) u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije*. Posebno će biti u fokusu odnos između hrvatske i jugoslavenske/južnoslavenske nacionalne ideologije tijekom toga razdoblja, kako je odnos tih dviju ideologija znanstveno i enciklopedijski elaboriran te jesu li, i kako, na tada osnovni prikaz o ilirskom pokretu kao nazivu za nacionalni pokret u Hrvatskoj 1835–48. i na odnos između hrvatske i jugoslavenske/južnoslavenske ideologije utjecale tadašnje državne ideologije, kako socijalistička, tako i jugoslavenska. Pokušat će se odgovoriti na pitanje kako se tada elaboriralo o nastanku modernih nacija, o procesu izgradnje hrvatske nacije, ali i ostalih južnoslavenskih nacija, o nastanku i razvoju buduće zajedničke jugoslavenske države, o građanskom društvu i procesima modernizacije, o Habsburškoj Monarhiji kao »tamnici naroda«. Osim toga bit će analizirane enciklopedijske natuknice nositelja hrvatskog narodnog preporoda (Ljudevit Gaj, Janko Drašković, Bogoslav Šulek, Ljudevit Vukotinić, Laval Nugent, Josip Jelačić i dr.) te propitano kako je svaka pojedinačna biografija prolazila (ili nije prolazila) kroz prizmu tadašnjih državnih ideologija.

Darja Kerec

Slovene History in the *Encyclopedia of Yugoslavia*

In addition to the *Encyclopaedia of Yugoslavia* (EY), in the late 1980s, there was a Slovenian section, i.e. Slovenian scholars, among them Dr Socijalist Mikuž (1909–1982), a priest who went into the partisans and later became a historian. In the 1960s, besides Mikuž, many others wrote entries for the EY. He himself wrote en-

tries on topics that publicly reflected Slovene identity and Slovenes in the past, especially in the 19th century. By »publicly«, we mean public media, i.e. Slovenian newspapers (*EY* 7, 1968), for example: »Slovenski gospodar« (1867–1941), which was a Catholic and conservative weekly newspaper for the countryside in Styria, and »Slovenski narod« (1868–1943), which was the first Slovenian liberal daily newspaper before the First World War, and »Slovenski poročevalec«, which was initially an underground bulletin of the Communist Party of Slovenia. Under the letter S in the 7th volume of the *EY*, there are, therefore, several entries related to Slovenian history (in particular, the eight-page passage: »Slovenes. Historija: 3. Razdoblje from 1918 to 1941. 4. Narodnooslobodilački rat«). He also wrote entries on local history, biographical entries and obituaries on figures as diverse as Anton Bonaventura Jeglič (*EY* 4, 1960), Albert Kraner, Anton Korošec, Boris Kidrič and Janez Evangelist Krek (*EY* 5, 1962). The *Encyclopaedia of Slovenia* (*ES*) was first published in 1987 (in 16 volumes until 2002) with a print run of 30,000, and later only half that. From 1987 to 1990, entries from A–Ca, to Hac–Kare were published. In 1988, when the political situation in Slovenia and throughout the SFRY was tense, the Mladinska knjiga – publishing house in Ljubljana advertised the *ES* in the form of a poster with the words: »Encyclopaedia of Slovenia. Slovenians are different, but with the right book we can all grow; the Slovenian way from generation to generation«. It urged Slovenian readers to order and buy the entire collection (then 12 books + 1), which would »preserve the Slovenian lineage«. We will explore to what extent the *EY* and the *ES* encyclopaedic entries indicate a Slovenian national view of Slovene statehood, Slovenes and Yugoslavs, and the »mythologisation« of Slovenian history.

Karla Lončar
Ana Šeparović

Konstrukcija znanja o hrvatskim umjetnicama u *Enciklopediji Jugoslavije*: kulturalna analiza

U izlaganju će se konstrukcija znanja o hrvatskim umjetnicama u obama izdanjima *Enciklopedije Jugoslavije* promatrati kroz biografske članke o književnicama, glazbenicama te likovnim, filmskim i izvedbenim umjetnicama. Analiza će uzeti u obzir društveno-politički i kulturni kontekst. Doba nastanka i izlaženja prvoga izdanja *Enciklopedije Jugoslavije* (1955–1971) odgovara specifičnom razdoblju rekonstrukcije svjetskoga i jugoslavenskoga poretka: dok u svijetu vlada blokovska podjela, u Jugoslaviji, nesklonoj svrstavanju u vojno-političke saveze, država se priklanja samoupravnom socijalizmu te sve izraženijoj liberalizaciji i demokratizaciji. To je i vrijeme specifičnoga položaja žena: unatoč rodnoj ravnopravnosti utkanom u državne temelje, kao i rastućoj osviještenosti o ljudskim pravima, patrijarhalno nasljeđe njeguje se i dalje. Dominira kulturna i znanstvena paradigma visokoga modernizma, koja pod egidom univerzalnosti i kreativne slobode skriva ukorijenjenu rodnu asimetriju s

dominacijom maskuliniteta, zastupajući ideal muškog genija, što je utjecalo na sveukupno vrlo nisku zastupljenost hrvatskih umjetnica u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije*, pri čemu su članci uglavnom vrlo kratki i bez segmenta interpretacije, a gotovo ni jedan ne sadržava vrednovanje opusa, bitne sastavnice članaka o muškim umjetnicima. Najviše je članaka, od kojih su neki opsežniji, o pojedinim ženama koje su djelovale u području tzv. reproduktivnih umjetnosti (glumice, pjevačice, plesačice i pijanistice), a čija je djelatnost tradicionalno označena »ženskim stereotipom«, dok je članaka o umjetnicama djelatnima u sferama umjetnosti koje su razumijevane kao kreativne, naspram njihovih muških pandana, veoma malo ili ih uopće nema (književnice, slikarice, kiparice, fotografinje, arhitektice, koreografinje, redateljice i kompozitorice).

Drugo izdanje *Enciklopedije Jugoslavije* (1980–1990) nastaje u izmijenjenom geopolitičkom kontekstu prije raspada višenacionalnih socijalističkih država, u razdoblju rastuće decentralizacije i nacionalizama u Jugoslaviji. U Europi se kulturna i znanstvena paradigma mijenja prema postmodernističkom izmicanju očista i razvoju kritičkih pristupa kulturnoj proizvodnji. Drugi val feminizma u Hrvatskoj snažno se očitovao kroz djelatnost udruge »Žena i društvo«, a feministička perspektiva postupno prodire u umjetničku praksu, kao i u neke od humanističkih disciplina koje počinju propitivati kanon: neke umjetnice dobivaju svoje monografije i retrospektivne izložbe, nešto ih je više uključeno u preglede. Unatoč tome, drugo izdanje *Enciklopedije Jugoslavije* pokazuje zaostajanje u takvim trendovima, osobito kada je riječ o umjetnicama djelatnim u tzv. kreativnim područjima umjetnosti.

Stjepan Matković

Pravaštvo u *Enciklopediji Jugoslavije*

Pravaštvo je odigralo znatnu ulogu u političko-stranačkoj povijesti Hrvata, ušlo je stoga u natuknice u *Enciklopediji Jugoslavije* koje su se sintetski bavile tom historiografskom tematikom, obuhvaćajući povijest od ranih 1860-ih u Habsburškoj Monarhiji do uvođenja Šestosiječanjske diktature u prvoj jugoslavenskoj državi. Osim toga, ključni akteri Stranke prava iz povijesne i kulturne povijesti obrađeni su u biografskim jedinicama. O pravaškim temama pisali su istaknuti hrvatski povjesničari iz sveučilišne zajednice, kod kojih je prevladalo mišljenje da su pravaši do raspada Austro-Ugarske bili bitan čimbenik u izgradnji ideologije integralnoga nacionalizma i u provođenju političkih akcija širih razmjera. Pritom su osobito na umu imali opus Ante Starčevića i Eugena Kvaternika, u kojima su vidjeli nositelje emancipatorskoga obilježja nacionalnih pokreta, dok su u njihovim nasljednicima vidjeli deformaciju izvornih ideja, izuzimajući pojedince poput Frana Supila i istarskih pravaša, u kojima su prepoznali zagovornike autentičnih ideja usklađenih s realnošću okupljanja oko južnoslavenskoga pitanja. Veći dio njihovih tvrdnji zadržan je i u enciklopedijskim izdanjima nakon raspada socijalističke Jugoslavije uz manje korek-

cije. Za shvaćanje pozicije pravaške teme neophodno je poznavati i kritička gledišta Miroslava Krleža o pravaštvu zbog njegova sveobuhvatnoga utjecaja na uređivanje *Enciklopedije Jugoslavije*, kao i na širi suradnički krug. Krležin autoritet u enciklopedijskom okruženju i u javnom životu pridonio je razmatranjima i ocjenama koje su osobito usmjerile pozornost na Starčevićovu društvenu kritiku pa ga se držalo jednim od vodećih predstavnika liberalno-demokratskih načela u francijozefinskoj Hrvatskoj čije je utjecaje trebalo sagledavati i u kasnijim vremenima, napose u kontekstu afirmacije jugoslavenskoga nacionalizma. O toj je temi već lucidno pisano u *Krležijani* (Ivo Banac), gdje je ukazano na funkcionalnost ocjene o »društvenom buntovniku«, ali i o drugim starčevićanskim osobinama koje se ipak nisu mogle uklopiti u komunistički svjetonazor i okolnosti socijalističkoga društva. Teško je stoga prihvatiti ocjene dijela suvremene historiografije da je Krleža kao komunistički intelektualac ustvari pisao (i razmišljao) kao pravaš. U kontekstu teme ovoga izlaganja vrijedno je uočiti prevladavanje protujugoslavenske sastavnice originalne pravaške ideologije isticanjem suprotstavljanja pravaša stranim silnicama (germanstvo, mađarizacije, iredentizam), promicanjem liberalnih nadahnuća i naglašavanjem socijalne osjetljivosti u izričajima glavnih aktera pravaške politike.

Josip Mihaljević

Partijski otpadnici u enciklopedijskim izdanjima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

Enciklopedija Jugoslavije i druga enciklopedijska izdanja imala su značajnu ulogu u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji/Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji kao sveobuhvatan izvor informacija o povijesti, kulturi, znanosti i društvenim pitanjima. No jesu li enciklopedije ujedno bile i alat za oblikovanje i širenje službenih državnih poruka? Jesu li enciklopedije u Jugoslaviji bile samo zbirke znanja, ili su i one korištene kao jedan od alata političke kontrole, osnovno je pitanje na koje će se nastojati dati odgovor. Cilj je izlaganja analizirati kako su u ovim izdanjima bili prikazani partijski otpadnici, odnosno oni koji su se u određenom trenutku odvojili od Komunističke partije Jugoslavije ili su bili isključeni iz različitih razloga. Analizirat će se prikaz najznačajnijih jugoslavenskih komunističkih otpadnika poput Andrije Hebranga, Milovana Đilasa i Aleksandra Rankovića u enciklopedijskim izdanjima druge Jugoslavije, uključujući *Enciklopediju Jugoslavije*, *Opću enciklopediju*, *Vojni enciklopediju*, *Političku enciklopediju* i internu ediciju JNA *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985*. Jesu li enciklopedijske publikacije uopće spominjale dojučerašnje partijske drugove koji su zastranili, i ako jesu, kakav je bio njihov prikaz? Jesu li prikazivani objektivno ili su i enciklopedije patile od zadanih političkih/partijskih okvira? Jesu li enciklopedije izostavljale eventualne pozitivne doprinose ovih pojedinaca prije njihova sukoba s partijom? Jesu li se prikazi ovih osoba mijenjali kroz vrijeme, od pretpostavljenih pozitivnih prikaza u vremenu prije otpa-

danja od partije preko razdoblja u kojem su pali u nemilost, pa do vremena kasnog socijalizma kada dolazi do popuštanja partijskog nadzora nad društvom? Pretpostavka je da su političke i društvene promjene utjecale ne samo na prikaz partijskih otpadnika u enciklopedijskim izdanjima nego i na način na koji je KPJ koristila produkciju znanja za održavanje svoje moći i utjecaja.

Piotr Mirocha

Europe today, in *Yugoslavica*: a corpus-based analysis of the discourse on Europe in the *Encyclopaedia of Yugoslavia*

Corpus-based discourse analysis has proven useful in determining the connotations of key notions in Tito's public speeches and in uncovering meanings associated with Europe in contemporary Croatian and Serbian media discourses. Attitudes towards Europe have already been a subject of interest in previous research, given Krleža's fundamental role in forging the ideological superstructure for non-aligned Yugoslavia's self-understanding. For instance, Czerwiński (2012) saw the first edition of the *Encyclopaedia of Yugoslavia* (*Enciklopedija Jugoslavije*) as an example of the semiosis of Yugoslav unity. Roksandić (2014) pointed out that Krleža saw his encyclopaedic project as both a form of emancipation from imperial European paradigms and a genuine contribution to European civilisation, blending local authenticity with universal standards of cultural and historical evaluation. Mujadžević and Voß (2021) illustrate the encyclopaedia's anti-centralist stance and its shift from a pan-Yugoslav cultural focus to prioritising sub-Yugoslav nation-building. The usefulness of discourse analysis is demonstrated by their insights into the articles on Yugoslav-Albanian relations from a 1983 edition, which were manipulated due to a Serbian nationalist backlash and notably featured negative portrayals of the »evil European great powers«. This paper reveals the connotations of the notions of Europe and the West in the first edition of the *Encyclopaedia*, using corpus-based tools such as collocation analysis. A more fine-grained approach, making use of concordance analysis, uncovers subtle differences between the authors of particular encyclopaedia articles. While the notion of Europe was not central to the design of the *Encyclopaedia of Yugoslavia*, especially in comparison to the array of issues related to common Yugoslav identity and history, for this very reason, it is even more symptomatic of the projects aimed at positioning non-aligned Yugoslavia within the imaginary geography of the world.

Dino Mujadžević

Almost an Appreciation: Ottoman Legacy in the Second Edition of the *Encyclopedia of Yugoslavia* (1980–1990)

The decentralization reforms in Yugoslavia (1966–1980) provided more decision-making power to republics and autonomous provinces. One of the consequences of these developments was the strengthening of the positions of Bosnia and Herzegovina and Kosovo, previously marginal, Belgrade-controlled parts of Yugoslavia. The transformation of their political status led to the affirmation of the history and cultural legacy of Bosnian Muslims and Albanians. This enabled the re-evaluation of the previously primarily maligned and ignored Ottoman history and cultural legacy, which were essential for the cultural identity of these ethnic groups. During the period of decentralization, the Encyclopedia of Yugoslavia (EY), the Yugoslav national encyclopedia, played a crucial role in strengthening previously marginalized identities in the country after 1966.

The second version of the Yugoslav national encyclopedia was one of the most significant public platforms that offered greater acceptance of the Ottoman past of Yugoslavia during the era of decentralization. It provided a very respectable but also accessible platform for disseminating this new approach to history throughout Yugoslavia. Generally, the Ottoman-era political events and personalities associated with the domicile Muslim population in Yugoslavia were now given much more space and cast mainly in a positive light. The material and non-material legacy of the Muslim population was evaluated as a positive contribution. Nevertheless, this acceptance was limited by the constraints of remaining anti-Ottoman historical narratives. The Ottoman rule continued to be seen as the era of foreign occupation and general decline.

This paper will focus on the reception of Ottoman-related topics in the second edition of the EY, with particular emphasis on Bosnian Muslims and Bosnia and Herzegovina. The paper will primarily examine the published textual materials from the second edition of the EY and will analyze the background of their creation based on available sources. It will compare the approaches to the Ottoman era in both editions of the EY and the extent to which attitudes of editors and authors transformed. Additionally, it will investigate how and why this version of the EY played such a pivotal role in re-evaluating the Ottoman past, with special stress on the role of Miroslav Krleža.

Gregor Pobežin
Petra Testen Koren

What does a review of the biographies in *The Slovenian Biographical Lexicon* (1925–1991) and the *Encyclopedia of Yugoslavia* (1955–1971) tell us about the »knowledge production« constraints in the socialist period 1950–1990?

The Slovenian Biographical Lexicon (SBL) boasted a number of contributors in the period between the two wars, including leading Slovenian scientists and cultural figures of the time. The publication of each volume (6 volumes were published in the period 1915–1935, the first four comprising Book I) was well received by the professional public, and the writings were very favourable to the work, despite some comments on the selection of the biographical entries. After WWII, the Slovenian Academy of Sciences and Arts took over the project and continued the work (in the period 1949–1991, 9 volumes were published in three books and a personal index). The 8th volume was the first to be devastatingly criticised in 1952. The post-war period was marked by influences on the content of the biographical entries and the selection of the personalities themselves, as well as the problem of balancing the treatment of the individual spheres of activity of the personalities addressed. If the former was a reflection of everyday politics and its (ideological) orientations – this was reflected above all in the selection of hitherto unknown categories (combatants, victims of war violence, political workers) and the resistance to everything not aligned with the current political agenda (e. g., greater presence of Catholics), the latter was mainly conditioned by the writers and lexicon creators involved, who did their best to cover their areas of expertise, while some areas (unintentionally) remained grey spots.

This contribution will look into the extent to which the »knowledge production« in the socialist period 1950–1990 was (forcibly) subordinated to politics, which, in the absence of archival sources, can (partly) be analysed on the basis of the otherwise fragmentary responses in the public sphere (media, profession). We will also approach the problem with a (quantitative and qualitative) analysis of the profiles/biographies of Slovenians in the *Encyclopedia of Yugoslavia* and the common points of contact with the SBL (differences, points of contact). At the same time, we will investigate who were the writers of biographical entries in both lexicons and what were their professional profiles.

Tea Rogić Musa

Implicitni odjeci *Hrvatske književne laži* u književno-povijesnom diskursu u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije*

Hrvatska književna laž najvažniji je Krležin književni manifest iz ekspresionističke faze njegova međuratnoga stvaralaštva. Nalazeći u krležološkoj literaturi utemeljene argumente (J. Wierzbicki) da je taj manifest uspostavio vrijednosne i prosudbene kriterije koje Krleža nikad nije posve napustio, analiziramo najvažnije književnopovijesne natuknice u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije* kako bismo ispitali do koje je mjere Krležin ekspresionistički prosudbeni umjetnički kriterij prisutan u natuknicama koje tematiziraju pojmove i pojedince koji su u manifestu predmet Krležine kritike ili su istaknuti kao pozitivni primjeri hrvatske i južnoslavenske tradicije. Glavne su točke referencije u *Hrvatskoj književnoj laži* hrvatski narodni preporod, hrvatska moderna i kosovski mit. Kao pozitivni primjeri iz tradicije istaknuti su bogumili (tada prvi put spomenuti u Krležinu djelu), J. Križanić i S. S. Kranjčević, kojima će Krleža ostati trajno sklon. Kako bi se opisao književnopovijesni diskurs prvoga izdanja *Ež*, nužno je analizirati velik broj natuknica; u našem pregledu sve relevantne natuknice, u našem izboru njih 38, bit će uspoređene s Krležinim kritičkim aparatom iz ekspresionističke faze. Izabrane natuknice sadržavaju motive i teze koje izravno ili posredno Krleža tematizira u *Hrvatskoj književnoj laži*; riječ je o trajno relevantnim temama hrvatske književne historiografije, navodimo egzemplarno: *antologije kod Hrvata; autobiografije, memoari i uspomene kod Hrvata; Danica ilirska; dramska književnost kod Hrvata; lirika kod Hrvata; Matoš, Antun Gustav; Polić Kamov, Janko; Preradović, Petar; roman kod Hrvata; Trnski, Ivan; Ujević, Tin; Vidrić, Vladimir*. Cilj nam je opisati književnopovijesnu naraciju u *Ež*, koja je konceptualno nastojala cjelovito zahvatiti u noviju hrvatsku književnost. *Hrvatska književna laž*, osporavajući nekritičku apologiju u sagledavanju književne povijesti, sadržava začetak (avangardnim rječnikom: optimalnu projekciju) konsolidacijskoga programa sređivanja znanja o nacionalnoj književnosti, koji je zaživio u natuknicama o hrvatskoj književnosti u *Enciklopediji Jugoslavije*.

Ivan Samardžija

Krleža i glasilo *Naprijed* 1952. – prozivka, osobe, odgovor

U radu se analizira prepiska u listu *Naprijed*, glasilu Komunističke partije, u proljeće 1952. Prvotno se analizira tekst (nepotpisani članak) naslovljen »Da li je to moguće« objavljnjen na drugoj stranici lista *Naprijed* 11. IV. 1952 (broj 16), a potom i odgovor na spomenuti tekst objavljen u istom glasilu dva tjedna kasnije, 25. IV. 1952 (broj 18). Riječ je o tekstu (odgovoru) naslovljenom »Odgovor na pismo 'Da li je to moguće'« (autor Miroslav Krleža), objavljenom na drugoj stranici navedenoga datuma. Oba teksta objavljena su u rubrici Pisma i odgovori. Osim analize napisanih tekstova, autor će analizirati sve sudionike navedenih članaka, odnosno sve osobe navedene u tekstovima, kao i autore dvaju spomenutih tekstova, dok se za prvotni tekst navodi pretpostavljeni autor i obrađuje njegova biografija te uloga u navedenoj prepisci. Nadalje, autor se osvrće na sadržaj prvotnoga teksta i odgovora na spomenuti tekst pritom analizirajući sadržaj napisanih članaka te donosi zaključak u pogledu sadržaja i navedenih imena (K. Krstić, J. Matošić, M. Jiroušek, F. Sentinella, M. Maruševski, C. Škarpa), autora teksta (navodno M. Joka) i odgovora (M. Krleža), ulazeći pritom u analizu biografija svih navedenih aktera. Navedeni tekstovi nastali su kao prozivka namještenika i suradnika koji su u spomenuto vrijeme, dakle dvije godine nakon osnutka Leksikografskoga zavoda (tada Leksikografskoga zavoda FNRJ), radili na projektima u instituciji kojoj je na čelu bio Miroslav Krleža. Upravo njemu nepotpisani je autor prigovarao zbog suradnika navodno povezanih s NDH, što argumentira u tekstu. Na spomenutu prozivku Miroslav Krleža dao je odgovor koji je potkrijepio argumentima i podacima koje autor u radu analizira. Osim navedenoga, u tekstu se spominje i članak naslovljen »Pomanjkanje budnosti« objavljen 19. V. 1952., koji se može smatrati neizravnim odgovorom te je u njemu prikazan Krležin položaj, kao i tadašnja partijska organizacija Leksikografskoga zavoda.

Dino Staničić

Enciklopedija kao *Refugium Peccatorum*? – prilog razumijevanju kulturno-društvene uloge i percepcije Leksikografskoga zavoda 1950–1972.

O ulozi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža kao institucije u kojoj su surađivali »kompromitirani« kulturni djelatnici na načelnoj je razini ponešto već pisano. Neovisno o diskurzivnom formatu – od memoarske, (auto)biografske i srodne ego-historijske građe, preko usputnih opažanja u historiografskim radovima, pa do temata o LZMK objavljenih 1991–2001. u *Radovima Leksikografskoga zavoda* – ve-

činom su izdvajani primjeri suradnika Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda (HIBZ). Pet godina nakon ukinuća HIBZ-a čelni njegov čovjek Mate Ujević postao je glavnim osloncem u realizaciji Krležina pothvata civilizacijske legitimacije južnoslavenskih naroda i prostora u međunarodnim okvirima, tj. *Enciklopedije Jugoslavije* (EJ), u koju su pozvani i raniji Ujevićevi suradnici. Prvu značajniju kritiku zbog angažiranja »frankovačkih«, »ustaških« i »klerofašističkih« autora *Jugoslavica* dobiva 1952. u partijskom glasilu *Naprijed*, a slične opaske o zavodskim kadrovima nastavile su kružiti i nakon Krležine smrti. U ovom se izlaganju polazi od teze da se LZMK tijekom desetljeća pokazao kao mjesto gdje su kontinuirano angažirani »grešnici« različitih ideoloških usmjerenja (u literaturi donekle naznačena tema, no još slabije razrađena). Grupi suradnika »proskribiranih« u *Naprijedu* (K. Krstić, M. Jiroušek, M. Maruševski i dr.) bliskima valja smatrati slučajeve npr. M. Šepera i O. Oppitza, dok su na posve različitom »spektru krivnje« bili sudionik tzv. sukoba na ljevici R. Podhorsky (od 1952. ponovo u problemima s vodstvom KPJ) te informbiroovci Š. Balen, M. Mirković i D. Grlić, redom zaposlenici ili suradnici LZMK. Tomu treba pridodati i skupinu donekle izoliranih intelektualaca liberalne orijentacije (npr. J. Horvat, R. Maixner, M. Ćurčin), a kasnije i protagoniste Hrvatskoga proljeća (npr. suradnika VIII. sveska EJ Lj. Jonkea, prethodno izbačenoga iz SKJ, te redaktora *Enciklopedije Leksikografskog Zavoda* (ELZ) J. Šentiju, prethodno člana kritiziranoga Izvršnoga vijeća Sabora SRH). Osim ove radne kategorizacije, koja demonstrira složenu ideološku profiliranost »kompromitiranih« suradnika, cilj je problematiku sagledati u širem kontekstu recepcije i percepcije prvih izdanja EJ i ELZ s jedne strane uvidom u tadašnje periodike, a s druge pregledavanjem arhivske građe, kako partijskih i režimskih tijela (npr. zapisnika Politbiroa ili SDS-ovih dosjea), tako i dosjea zaposlenika koji se čuvaju u arhivi LZMK. Takav bi pristup otvorio prostor za konkretnije zaključke o razmatranom problemskom sklopu, utemeljene na izvornoj građi.

Naum Trajanovski

The Macedonian sociology under state socialism: Continuities and discontinuities (1945–early 1970s)

The end of the Second World War and the establishment of the Second Yugoslavia paved the way for the formation of a Macedonian state – for the first time in history. The immediate post-war national institution-building including the scientific, educational, and publishing politics in Macedonia created a peculiar context where academic workers were expected to navigate a fine line between the national and class criteria in research and teaching. I will start my presentation by focusing on the early post-war Skopje University to discuss the epistemological ruptures and continuities between the pre- and post-war habits of observation, methodologies, and social research themes. Despite the official prohibition of sociology in its pre-

war form, this period is extremely instructive for the framework of the early post-war articulation of social phenomena in Macedonia and, especially, the context for institutionalizing sociology in Macedonia in the 1960s. Furthermore, I will discuss the processes of professionalizing and institutionalizing Macedonian sociology: progressing from the earliest such initiatives in the mid-1950s, the first sociological courses and empirical research in the late 1950s and the early 1960s, to the establishment of the first sociological research institute in Skopje in 1965. It took a bit more time, however, for Macedonian sociology to acquire the label of a resolute discipline and situate itself as an undisputed scientific discourse. I map all the major events against the background of the emerging anti-dogmatic sociology in and beyond Yugoslavia. I also highlight the episodes of cross-national sociological knowledge transfers in the 1960s and finish up with the formative sociological exchanges in Macedonia from the late 1960s and the early 1970s.

Christian Voss

Unique selling points of the Albanian version *Enciklopedia e Jugosllavisë*

In 1984 and 1987 the first two volumes of the second edition of *Encyclopedia of Yugoslavia* have been published in Albanian language. After a historical contextualization of this event in the 1970s–1980s and the debate about a »seventh Yugoslav republic« in Prishtina leading to riots all over Kosovo in 1981, we present the biography of the Kosovo-Albanian chief-editor Esad Mekuli, a famous poet and the most prominent pro-Yugoslav intellectual in Kosovo. As a consequence of disparities in the South-Slavic and the Albanian alphabet, we will be able to present lemmata of Krleža's *Encyclopedia* existing only in its Albanian version. The most prominent example here is the macropedic article on »Germans in Yugoslavia« and »German-Yugoslav relations« (to be found in the Albanian in the alphabet under gj-, whereas under nj- in the Croatian): 'anube Svabian culture and history in Vojvodina was a sensitive issue in Tito's Yugoslavia, and the article on German-Yugoslav relations as well is touching upon taboo topics. Interestingly enough, the article totally ignores the existence of Soviet-controlled East Germany (GDR) and describes only diplomatic relations with West Germany (FRG) since WWII. We end with an overview of the article category on Yugoslav foreign policy and relations with nations in Europe and worldwide.

Životopisi / Biographies

Goran Arčabić (Zagreb, 1977) završio je povijest te hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je završio poslijediplomski magistarski studij Hrvatska povijest te dovršava poslijediplomski doktorski studij Moderna i suvremena hrvatska povijest u europskom i svjetskom kontekstu. Tema je disertacije planska industrijalizacija u Hrvatskoj tijekom prve jugoslavenske petoljetke (1947–52). Zaposlen je u Muzeju grada Zagreba u zvanju muzejskoga savjetnika. Bavi se istraživanjem industrijalizacije, djelovanjem privrednih institucija i industrijskim nasljedom. Od 2009. do 2018. u Muzeju grada Zagreba vodio je projekt Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive. Autor je pet samostalnih studijskih izložbi te desetak edukativnih i informativnih izložbi te suautor ili autor dionica na još nekoliko studijskih izložbi. Objavio je znanstvenu monografiju o Zagrebačkom velesajmu i dvije stručne knjige u kojima je sumirao rezultate istraživanja provedene za potrebe navedenoga projekta. Tijekom doktorskoga studija specijalizirao se za razdoblje planske industrijalizacije u socijalističkoj Hrvatskoj između 1947. i 1952. Među recentnim publiciranim znanstvenim i stručnim radovima izdvajaju se oni o posljedicama sovjetske ekonomske blokade na rad saveznih poduzeća teške industrije u Hrvatskoj, o odrazu planske industrijalizacije na stanogradnju u Zagrebu između 1949. i 1956. te o povijesnom graditeljskom nasljedu planske industrijalizacije u Hrvatskoj između 1947. i 1952.

Rudolf Barišić rođen je 1979. u Zagrebu, gdje je 1997. maturirao u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji. Upisao je potom dvopredmetni studij povijesti i latinskoga jezika i rimske književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U razdoblju 2003–08. radio je kao nastavnik u nekoliko zagrebačkih gimnazija i osnovnih škola. Od prosinca 2008. bio je zaposlen kao znanstveni novak na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. U okviru projekta *Književnojezični latinizam u franjevačkoj baštini* pod vodstvom Pavla Knezovića upisao je doktorski studij povijesti na Hrvatskim studijima, gdje je 2014. obranio doktorsku disertaciju *Školovanje klerika Bosne Srebrene na učilištima u Habsburškoj Monarhiji 1785. – 1843.* Na Hrvatskim studijima sudjelovao je u znanstvenim aktivnostima te u izvođenju nastave na Odsjeku za hrvatski latinitet i na Odsjeku za povijest. Izabran je 2018. u znanstveno zvanje znanstvenog suradnika. U prosincu 2018. zaposlio se na Hrvatskom institutu za povijest na radno mjesto znanstvenog suradnika na Odjelu za hrvatsku latinističku historiografiju. Bavi se temama iz franjevačke povijesti, osobito Provincije Bosne Srebrene, s naglaskom na pitanje obrazovanja franjevaca i njihovih kulturnih i političkih veza s užim hrvatskim prostorom od sredine XVIII. stoljeća nadalje. Bavi se istraživanjem i prepisivanjem latinističke rukopisne baštine franjevaca te prevodeanjem s latinskoga na hrvatski.

Pavle Bonča diplomirao je 2020. komparativnu književnost i povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Za studija usavršavao se 2019. na Sveučilištu u Padovi. Od 2021. suradnik je Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, gdje je zaposlen od 2022. na projektima *Biograficum Krleža* i *Hrvatski biografski leksikon*. Objavljuje u znanstvenim i stručnim periodicima (*15 dana*, *Dubrovnik*, *Književna smotra*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, *Vijenac*).

Ivana Crljenko (1975) is an assistant professor at the University of Zadar (Department of Teacher Education Studies in Gospić). She worked at the Miroslav Krleža Institute of Lexicography (LZMK) from 2002 to 2024, receiving the lexicographic title of senior lexicographer and the academic title of senior research associate. She was awarded a PhD title from the Department of Geography at the Faculty of Science in Zagreb. Her interest is mainly focused on researching geographical names, especially exonyms (adapted geographical names of foreign geographical objects), and different topics in cultural geography, cartography, and lexicography. She was the Croatian principal investigator of the international Slovenian-Croatian scientific project on exonyms (2014–2015) and a leader of the lexicographical project also on exonyms, which resulted in two published volumes and an online edition of *Croatian exonyms* (2013–2020). She was a co-leader of another lexicographical project (2021–2024). She is a member of the United Nations Group on Geographical Names (especially active in the Working Group on Exonyms), the International Cartographic Association, the International Geographic Union, and the International Council of Onomastic Sciences. She was the representative of LZMK in the Commission for the Standardization of Geographical Names (2019–2024); from 2024, she has been an associate member.

Vlatka Dugački diplomirala je povijest i bohemistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (2001) te doktorirala povijest (2011). U zvanje znanstvene suradnice izabrana je 2013, u zvanje više znanstvene suradnice 2018. U Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža zaposlena je od 2003 (u zvanju više leksikografinje od 2022) kao (su)voditeljica i (su)urednica projekata *Enciklopedija srednjovjekovnih i renesansnih utvrda Hrvatske* (2018–24) i *Hrvatski povijesni atlas* (2014–18). Bila je članica uredništva izdanja *Hrvatska: zemlja i ljudi*, *Turopoljski leksikon*, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, *Židovski biografski leksikon*, *Hrvatski opći leksikon*, *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, *Proleksis enciklopedija*, *Hrvatski osobnik* te suradnica u izdanjima *Hrvatska tehnička enciklopedija*, *Etnološki leksikon*, *Filozofski leksikon*, *Leksikon Marina Držića*, *Zagrebački leksikon*, *Hrvatska enciklopedija*, *Hrvatski obiteljski leksikon*, *Hrvatski biografski leksikon*. Članica je Hrvatsko-češkoga društva i Društva za hrvatsku povjesnicu. Suradnica je znanstveno-istraživačkih projekata *Hrvatska historiografija i nastava povijesti (19.–21. stoljeće)*, *Repozitorij nacionalno-manjinskih jezika u Hrvatskoj* (RENA) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i *Od stvarnih do virtualnih migracija – VirtualM* Instituta za istraživanje migracija i narodnosti. Bavi se suvremenom hrvatskom poviješću, napose nacionalnim manjinama. Autorica je više monografija i znanstvenih radova te sudionica većega broja znanstvenih skupova.

Davor Dukić (1964) redoviti je profesor u trajnom zvanju na Katedri za stariju hrvatsku književnost Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Na istom fakultetu diplomirao je komparativnu književnost i povijest 1989. te doktorirao 1998. Dobitnik je Humboldtove stipendije (Institut za slavensku filologiju, Sveučilište u Münchenu, akademska godina 2005/2006). Bio je voditelj projekta Imagološka istraživanja hrvatske književnosti od 16. do 19. stoljeća (2007–2013),

glavni urednik časopisa *Umjetnost riječi* (2013–2020), a od 2022. predsjednik je Hrvatskoga filološkoga društva. Glavna su težišta njegova istraživačkoga rada povijest hrvatske književnosti ranoga novovjekovlja, književne reprezentacije geokulturnih prostora (imagologija) te vrednovanje tematskoga svijeta književnoga teksta (aksilogija teksta).

Amir Duranović izvanredni je profesor na Odsjeku za historiju Filozofskoga fakulteta Univerziteta u Sarajevu, gdje je diplomirao, magistrirao i doktorirao iz oblasti bosanskohercegovačke historije. Sudjeluje na konferencijama i projektima o savremenoj historiji jugoistočne Evrope i Bosne i Hercegovine. Autor je tri knjige i mnogobrojnih članaka iz savremene historije. Istraživač je i gostujući predavač na univerzitetima širom svijeta. Bio je voditelj Centra za historijska istraživanja (Ce-HIS) i urednik časopisa *Radovi Filozofskog fakulteta (historija, historija umjetnosti, arheologija)* te prodekan Filozofskoga fakulteta za naučno-istraživački rad, međunarodnu akademsku saradnju i izdavaštvo. Od 2022. predaje i na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.

Sabina Ferhadbegović is a historian and visiting professor at the Institute of Contemporary History at the University of Vienna. She holds a PhD from the University of Freiburg. From 2007 to 2010 she coordinated the research area »Civil War« at the Center of Excellence »Cultural Foundations of Integration« at the University of Konstanz, from 2010 to 2016 she was a research associate at the Imre Kertész Kolleg Jena with responsibility for the research area »Statehood«. From 2016 to 2022 she was a DFG Fellow at the University of Jena and Principal Investigator of the DFG-funded project »Tribunals. War Crimes Trials in Socialist Yugoslavia«. From 2023 to 2024 she was a Fellow of the Graduiertenakademie at the University of Jena. She has published on civil wars, contemporary legal history, memory and identity studies, as well as on transitional justice and Yugoslav history.

Vladimir Geiger znanstveni je savjetnik u trajnom izboru (Hrvatski institut za povijest, Odjel za suvremenu povijest). Rođen je u Đakovu 1962. Na Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu diplomirao je povijest i doktorirao 1996. Od 1993. radi u Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu. Bavi se temama iz hrvatske povijesti XX. stoljeća, napose razdobljem Drugoga svjetskoga rata i neposrednog poraća, istražuje ljudske gubitke u Hrvatskoj s naglaskom na povijesti i sudbini hrvatskih Nijemaca te partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima potkraj Drugoga svjetskoga rata i u neposrednom poraću. Objavio je više knjiga i zbirki dokumenata, a u domaćim i stranim časopisima veći broj znanstvenih radova te sudjelovao s izlaganjima na mnogobrojnim domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima. Bio je višegodišnji voditelj znanstvenih projekata Hrvatskog instituta za povijest o ljudskim gubicima Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću. Za istraživanje povijesti i sudbine hrvatskih Nijemaca te partizanske i komunističke represije i zločina u Hrvatskoj potkraj Drugoga svjetskoga rata i u neposrednom poraću dobitnik je nagrade Donauschwäbischer Kulturpreis des Landes Baden-Württemberg 2009, Povelje zahvalnosti Grada Đakova 2009. i Nagrade Ljubica Štefan 2013. za publicistiku Hrvatske kulturne zaklade.

Martina Grahek Ravančić naslovna je znanstvena savjetnica (Hrvatski institut za povijest, Odjel za suvremenu povijest). Rođena je 1978. u Rijeci. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završila je studij povijesti. Od 2002. zaposlena je u Hrvatskom institutu za povijest. Na Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu 2006. magistrirala je s temom *Bleiburg i »križni put« u historiografiji, publicistici i memoarskoj literaturi*, a 2011. doktorirala tezom *Rad Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača na području Zagreba u razdoblju od 1944. do 1947. godine*. Iste godine izabrana je u znanstveno zvanje znanstvene suradnice. U zvanje više znanstvene suradnice izabrana je 2016, a u zvanje znanstvene savjetnice 2022. Bila je suradnica na projektima *Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću* (2003–2013) i *Rat, žrtve, nasilje i granice slobode u hrvatskoj povijesti 20. stoljeća – WarVic* (2020–2023). Članica je uredništva Časopisa za suvremenu povijest i časopisa *Hercegovina*. Suradnica je u izdanjima Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža i Matice hrvatske. Sudjelovala je na više znanstvenih skupova te objavila četiri autorske knjige, jednu uredničku knjigu i nekoliko desetaka znanstvenih i stručnih radova.

Filip Hameršak rođen je 1975. u Zagrebu, gdje je diplomirao filozofiju i komparativnu književnost (2000) te pravo (2006) i doktorirao na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (2013) interdisciplinarnom tezom *Hrvatska autobiografija i Prvi svjetski rat*, pretočenom te godine u knjigu *Tamna strana Marsa*. Od 2001. radi pretežno u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža, napose u *Hrvatskom biografskom leksikonu* (pomoćnik glavnoga urednika od 2015, zamjenik glavnoga urednika od 2025), u kojem je bio član uredništva zadužen za suvremenu odnosno noviju političku, pravnu i kulturnu povijest te vojništvo, filozofiju, sociologiju i politologiju. Od 2020. na dužnosti je ravnatelja Leksikografskoga zavoda. Uz više desetaka većih leksikografskih priloga te nekoliko stotina manjih, objavio je četrdesetak priloga u znanstvenim periodicima i zbornicima. Osobito se zanima autobiografskim te književnim i vizualnim izvorima za noviju vojnu povijest, odjecima rata u umjetnosti, popularnoj kulturi i historiografiji, registrima umrlih vojnika, vojnim grobljima i drugim dokumentacijsko-memorijalnim nastojanjima. U većoj se mjeri bavi i načelima prikupljanja biobibliografskih podataka, poviješću hrvatske enciklopedike te priređivanjem dokumentarnoga gradiva i memoaristike, osobito vojne. Glavni je autor izložbe »Znanje, slika, kultura – enciklopedije pune života«, postavljene u povodu 70. obljetnice osnutka Leksikografskoga zavoda, 40. obljetnice smrti Miroslava Krleže i 120. obljetnice rođenja Mate Ujevića.

Branimir Janković (1980) rođen je u Vinkovcima. Završio je studij povijesti i hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je obranio 2014. doktorski rad *Teorijske i metodološke preobrazbe hrvatske historiografije 1970-ih i 1980-ih godina* te na kojem radi kao izvanredni profesor. Nastavne i znanstvene interese usmjerio je prema modernoj i suvremenoj povijesti. Specijalizirao je historiju historiografije i suvremenu historiografiju te hrvatsku historiografiju XIX–XXI. Stoljeća, a poseban interes pokazuje za teoriju i metodologiju historijske znanosti kao i intelektualnu historiju, komparativnu historiju revolucija,

historiografiju i nacionalizam, javnu povijest. Objavio je knjigu *Mijenjanje sebe same. Preobrazbe hrvatske historiografije kasnog socijalizma* (Zagreb 2016). Suurednik je zbornikâ *Baltazar Bogišić i njegovo doba u intelektualnohistorijskoj perspektivi* (s Dragom Roksandićem, Zagreb 2012), *Jaroslav Šidak i hrvatska historiografija njegova vremena* (s Damirom Agićićem, Zagreb 2012), *Sveučilišna nastava povijesti u Hrvatskoj: tradicija, današnje stanje, perspektive* (s Damirom Agićićem, Zagreb 2018) i *Reprezentacije socijalističke Jugoslavije: preispitivanja i perspektive* (s Hannesom Granditsom i Vladimirom Ivanovićem, Sarajevo–Zagreb 2019). Priredio je knjigu *Intelektualna historija* (Dijalog s povodom 6, Zagreb 2013).

Željko Karaula (1973) diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (povijest i filozofiju). Od 2008. stalni je suradnik Zavoda Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bjelovaru. Doktorsku disertaciju *Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji* obranio je 2015. Stekao je 2016. zvanje znanstvenoga suradnika. Dobio je 2018. nagradu Pečat Grada Bjelovara i od Crnogorskoga fakulteta za književnost i jezik na Cetinju plaketu za znanstveni doprinos njegovanju hrvatsko-crnogorskih znanstvenih veza. Za knjigu *Političke prilike i Domovinski rat u Daruvaru (1990.–1995.)* u izdanju ogranka Matice hrvatske Daruvar dobio je 2021. Srebrnu povelju Matice hrvatske, kao i 2023. za knjigu o bjelovarskom književniku i proljećaru Željku Sabolu. Glavni je urednik od 2016. časopisa ogranka Matice hrvatske iz Daruvara *Zbornik Janković*, član je uredništva *Radova Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU Bjelovar* te uredničkoga savjeta časopisa *Cris*. Imenovan je 2022. za stalnoga suradnika Instituta za historiju, demografiju i antropologiju Sandžaka u Novom Pazaru (dio BANU), izabran je 2023. za izvanrednoga člana Dukljanske akademije nauka i umjetnosti (DANU). Objavio je 19 znanstvenih monografija (četiri kao suautor) i 14 uredničkih knjiga te održao niz pozvanih javnih predavanja. Bibliografija mu obuhvaća više od tristo znanstvenih članaka i prikaza.

Darja Kerec is an associate professor at the Faculty of Education, University of Ljubljana. She teaches Slovenian history and several social science subjects at the Department of Primary Teacher Education. She graduated in local history at the University of Ljubljana (Faculty of Arts), where she obtained her PhD in medieval history. She did postgraduate studies in Ljubljana and Budapest. Since 2001, she has been employed at the Faculty of Education in Ljubljana. Her research interests include national and local history, cultural identity in the 19th and 20th centuries, the history of charity, and contemporary Slovenian history (popular culture and consumerism). She is the leader of a bilateral project on Humanitarianism in Serbian-Slovenian relations in the 20th century, and from 2017 to 2024, she participated in Slovenian Research and Innovation Agency projects on The Rapallo border and the Second World War in Slovenia. She is the author and co-author of three scientific monographs (*The Barn Was Under the Germans, the House under the Hungarians: Occupation Borders in Prekmurje 1941–1945*, 2021; *Man, Our First Concern: the Red Cross in Slovenia from the Beginnings to the Present Day*, 2019 and *Slovenia, my country: social revolution in the 1980s*, 2017).

Karla Lončar diplomirala je sociologiju i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je doktorirala u polju znanosti o umjetnosti (grana filmologija). Leksikografinja je u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža, u kojemu je suurednica na projektu *Leksikon hrvatskih umjetnica*, s iskustvom suradnje na leksikografskim projektima (*Hrvatska enciklopedija*, *Filmski enciklopedijski rječnik*, *Leksikon Antuna Gustava Matoša*, *Hrvatski biografski leksikon* i dr.). Gostujuća je predavačica u više ustanova i udruga (Filozofski fakultet, Škola medijske kulture dr. Ante Peterlić, Centar za ženske studije). Autorica je poglavlja u knjigama, znanstvenih i stručnih radova, filmskih kritika i osvrtu. Članica je uredništva *Hrvatskoga filmskoga ljetopisa* od 2012 (izvršna urednica 2012–15) te koordinatorica tribina »Psihijatrija i film« u Klinici za psihijatriju Vrapče (od 2025). Dobitnica je američke stipendije Fulbright za pripremu doktorskoga rada (2017/18) te Diplome Vladimir Vuković za najbolju novu kritičarku u 2011. po izboru Hrvatskoga društva filmskih kritičara, članica kojega je od 2013.

Stjepan Matković (1966) znanstveni je savjetnik u trajnom zvanju zaposlen u Hrvatskom institutu za povijest, gdje se pretežno bavi hrvatskom poviješću kasnoga XIX. i početka XX. stoljeća. Objavio je nekoliko knjiga i članaka s naglaskom na parlamentarnu povijest tijekom Habsburške Monarhije, pravaštvo i slovensko-hrvatske odnose. Od 2000. predavao je hrvatsku političku povijest XIX. i ranoga XX. stoljeća na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, a od 2007. do 2011. i suvremenu nacionalnu povijest na Filozofskom fakultetu u Rijeci. Od 2020. vodio je istraživački projekt Mapiranje parlamentarnih izbora u Hrvatskoj od 1848. do 1918. uz potporu Hrvatske zaklade za znanost.

Josip Mihaljević viši je znanstveni suradnik i pomoćnik ravnatelja Hrvatskoga instituta za povijest. Primarno mu je područje znanstvenoga interesa hrvatska i jugoslavenska povijest druge polovice XX. stoljeća, s posebnim naglaskom na teme iz društvene povijesti te povijest komunizma. Naslovni je izvanredni profesor na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu. Autor je i voditelj emisije *Povijesne kontroverze* na Trećem programu Hrvatskoga radija za koju je 2019. dobio Nagradu Vjekoslav Klaić za popularizaciju povijesti Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti. Dobitnik je Državne nagrade za znanost za znanstvene novake te nagrade Društva sveučilišnih nastavnika i drugih znanstvenika u Zagrebu. Od 2015. do 2019. bio je zamjenik nacionalne koordinatorice u sastavu međunarodnoga projekta *Cultural Opposition: Understanding the Cultural Heritage of Dissent in the Former Socialist Countries* (program OBZOR 2020 EU). Od 2021. do kraja 2023. bio je voditelj istraživačkog projekta Hrvatskog instituta za povijest *Gastarbajterska usmena povijest*. Od 2024. suradnik je na projektu *Političko ozračje i represija u Hrvatskoj i Jugoslaviji od 1941. do 1995. godine – selektivna sjećanja i interpretacije* (Hrvatski institut za povijest) financiranoga u sastavu programa NextGenerationEU.

Piotr Mirocha is a Research Assistant at the Institute of Slavonic Studies at the Jagiellonian University in Krakow since 2020. His research interests include corpus-based analyses of political discourses in post-Yugoslavian countries and the

semiotic landscapes of memory in Southeastern Europe. He has published a monograph about the contemporary discourses of Europeanisation in Croatia and Serbia (*Europa i jej profile znaczeniowe w chorwackich i serbskich dyskursach medialnych* (2007–2017) [Europe and its semantic profiles in Croatian and Serbian media discourses (2007–2017)], Kraków, 2022). Among his other publications, his papers explore the discourse of European solidarity and »stabilitocratic« policies (*Europeanisation and the dialectics of crisis and solidarity in the Croatian and Serbian broadsheet press between 2007 and 2017*, *Southeastern Europe*, 2022, 46(3): 271–296; *Discourses of European »stabilitocracy« in Southeastern Europe according to Croatian and Serbian press after 2007*, *Fluminensia*, 2023, 35(1): 293–309). He has also examined spatial phenomena reflecting revisionist attitudes towards the memory of socialist Yugoslavia (*Streetscapes and memories of real socialist anti-fascism in south-eastern Europe*, *Linguistics Vanguard*, 2024, 10(1): 453–463). He has attended professional trainings at the University of Lancaster (2019) and undertaken research stays at the University of Novi Sad (2022) and the Humboldt University of Berlin (2024).

Dino Mujadžević (1977) is a senior researcher at the Croatian Institute of History (Department for the History of Slavonia, Srijem and Baranja). As a research assistant, he worked at the Miroslav Krleža Institute of Lexicography and the Croatian Institute of History. He was awarded a Ph.D. in modern history from the Department of History at the Faculty of Philosophy in 2010 and an Alexander von Humboldt Fellowship at the Ruhr Universität Bochum (2014–2016). Between 2019 and 2021, he conducted research at the Humboldt University of Berlin as a Gerda Henkel, DFG and Humboldt fellow. He published monographs *Bakarić. Politička biografija* (Plejada, 2011) and *Asserting Turkey in Bosnia and Herzegovina (2002–2014)* (Harassowitz, 2017), as well as two edited volumes and a collection of documents. Currently, he is a co-leader of the project »Encyclopaedia of Yugoslavia (1955–1990): between Yugoslav and Sub-Yugoslav Nation-building«, funded by the DFG.

Gregor Pobežin works at the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (ZRC SAZU), where he is head of the Institute of Cultural History and principal investigator of the research programme *The (New) Cultural History of Intellectual Heritage: Slovenian Historical Space in Its European Context*. He is an associate professor at the University of Primorska – Faculty of Humanities (UP FHŠ). He received his PhD in Literary Studies in 2009 after defending his dissertation on the Roman historian Sallust. His research interests include ancient historiography and the question of sources for ancient historians, ancient culture and civilisation, the reception of antiquity in the Middle Ages and the Modern Age, the survival of antiquity, and ancient, medieval and modern epigraphy. In addition to his professional research, he also translates ancient and medieval texts into Latin and Greek.

Tea Rogić Musa (1980) leksikografinja je i književna povjesničarka. Diplomirala je kroatistiku i polonistiku 2004. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je 2009. završila poslijediplomski studij komparativne književnosti te doktorirala te-

zom *Metaforika u pjesništvu Krakovske avangarde*. Od 2004. radi u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža, od 2008. u uredništvu *Hrvatskoga biografskoga leksikona*, od 2025. članica je i uredništva *Leksikona hrvatskih umjetnica*. Uređuje struku književnost u izdanjima Leksikografskoga zavoda. U znanstvenom radu bavi se hrvatsko-poljskim književnim vezama u XIX. i XX. stoljeću, pjesništvom novije hrvatske i slavenskih književnosti te književnopovijesnom i kulturnopovijesnom gradom hrvatske stare i novije književnosti. Objavila je dvije autorske i dvije uredničke knjige te od 2005. objavljuje znanstvene radove u području povijesti i teorije književnosti. Kao autorica i urednica osim u *HBL* surađivala je među ostalima u *Hrvatskoj književnoj enciklopediji*, *Hrvatskoj enciklopediji*, *Leksikonu Antuna Gustava Matoša*, *Enciklopediji Hrvatskoga zagorja* i *Kazališnom leksikonu*. Članica je uredništva znanstvenoga časopisa *Studia lexicographica*.

Ivan Samardžija magistar je edukacije povijesti (Fakultet hrvatskih studija u Zagrebu, 2017). Od 2020. vanjski je suradnik, a od 2023. leksikografski suradnik u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža. Član je redakcije *Hrvatske enciklopedije*, kao i suradnik drugih izdanja (*Leksikon hrvatskih utvrda – srednji i rani novi vijek*, *Hrvatska tehnička enciklopedija*, *Lička enciklopedija*). Dugogodišnji je suradnik Matice hrvatske i njezina časopisa *Vijenac* te suradnik (za povijest) portala *Identitet.hr* (*Braniteljski.hr*). Autor je knjige *Operacija Otkos-10* (Zagreb 2019), kao i njezina prijevoda na engleski jezik (*Operation Swath-10*) u vlastitom izdanju (Amazon, 2019). Jedan je od autora udžbenika *Povijest 4* (Alfa, 2021). Bio je 2018–19. zaposlen kao arhivist (pripravnik) u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskoga rata, stekavši ondje zvanje arhivista. Suradivao je 2020–22. na projektu Matice hrvatske »Uključiva kultura – potpora socijalnoj inkluziji kroz kulturu putem *Vijenca*«. Od 2018. član je Umjetničkoga prosudbenoga vijeća Festivala domoljubnog filma Gordan Lederer, a od 2023. voditelj istraživačkoga tima za izradbu dokumentarnoga filma *Zaprešićki kraj u Domovinskom ratu* u suradnji s Udrugom hrvatskih dragovoljaca Domovinskoga rata – gradski ogranak Zaprešić.

Dino Staničić polazio je studij povijesti i kroatologije na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu (2014–2017) te diplomski studij Moderne i suvremene povijesti na Filozofskom fakultetu (2017–2020), a na potonjem 2021/22. upisao je poslijediplomski doktorski studij povijesti (uz fakultetsku stipendiju za izvrsnost). Historiografski su mu interesi ponajprije kulturna i intelektualna povijest XIX. i XX. stoljeća (u doktorskom radu bavi se kulturnom opozicijom u socijalističkoj Jugoslaviji, s naglaskom na književno područje). U medijima (*Telegram*, *Vijenac*, *Kolo*, *Moderna vremena*) objavljivao je eseje, osvrte, književne i filmske kritike. Napisao je više stručnih i znanstvenih radova, izlagao na nekoliko konferencija i suradivao na znanstvenim projektima. Među ostalim autor je znanstvene knjige *Trijumf ideje jugoslavenstva: kulturna i intelektualna povijest Zagreba u Prvome svjetskom ratu* (Zagreb: Plejada, 2023) te suautor udžbenika povijesti za 4. razred gimnazije *Svijet prije nas 4* (Zagreb: Meridijani, 2021). Radi u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža. Vanjski je suradnik Vijeća Centra za inovativne studije Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Ana Šeparović povjesničarka je umjetnosti te viša leksikografinja i voditeljica projekta *Leksikon hrvatskih umjetnica* u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža. Doktorirala je tezom u polju povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Suradivala je na leksikografskim (*Hrvatski biografski leksikon*, *Hrvatska enciklopedija*, *Likovni leksikon*, *Leksikon Antuna Gustava Matoša* i dr.) i znanstvenim projektima (projekt HRZZ *Ekspozicija: Teme i aspekti hrvatske fotografije od 19. stoljeća do danas*) te objavila nekoliko autorskih i uredničkih knjiga (*Jerolim Miše: između slike i riječi*, 2016; *Jerolim Miše: dokumenti, vrijeme, kritike*, 2020). Autorica je izložbi (Nacionalni muzej moderne umjetnosti u Zagrebu 2020, Galerija umjetnina u Splitu 2021, Muzej Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu 2023), poglavlja u knjigama te znanstvenih radova i prikaza; održala je mnogobrojna predavanja (Filozofski fakultet, Ured za fotografiju, Društvo povjesničara umjetnosti). Članica je uredništva časopisa *Život umjetnosti*. U istraživačkom joj je fokusu hrvatska umjetnost XX. stoljeća, osobito slikarstvo, fotografija i likovnokritički diskurs u kontekstu modernizma, institucionalna infrastruktura likovnog života i položaj žena na umjetničkoj sceni.

Petra Testen Koren is a researcher at the Institute of Cultural History of the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (ZRC SAZU). She has been the editor-in-chief of the *New Slovenian Biographical Lexicon* since 2022. She is involved in the research programme *The (New) Cultural History of Intellectual Heritage: Slovenian Historical Space in Its European Context* and several other research projects. In 2011, she completed her Ph.D. in history, having defended her dissertation on domestic workers, i.e. women's work in the network of national and social relations in the Goriška region (today's Slovenian-Italian border area) in the 19th and 20th centuries. Her fields of interest are cultural history, biography, challenges of oral history, history of everyday life, women's history, family history, memory.

Naum Trajanovski is an adjunct faculty member at the Faculty of Sociology, University of Warsaw. He is currently working on the research project »Towards Illiberal Constitutionalism in East Central Europe: Historical Analysis in Comparative and Transnational Perspectives«. He holds a PhD in sociology from the Institute of Philosophy and Sociology at the Polish Academy of Sciences. His major academic interests include historical sociology, the history of sociology in East Central and Southeast Europe, nationalism, and memory studies. He recently published the monograph *A History of Macedonian Sociology: In Quest for Identity* (Palgrave Macmillan, 2024).

Christian Voss is a Professor and Head of the Department for South Slavic Studies at Humboldt University in Berlin since 2006. From 2008 until 2016 he was Vice Dean for Research at the Faculty of Philosophy II in Berlin. His research addresses the interface of sociolinguistics, historiography and anthropology, and focuses on the South Slavic-Greek border region. He has published extensively on issues of sociolinguistics in the Balkans, especially on language decay and revitalization of Slavic varieties in Northern Greece. He co-edited several scientific volumes,

among others *Minorities in Greece, Historical Issues and New Perspectives* (2003), *Marginal linguistic identities, Studies in Slavic contact and borderland varieties* (2006), *Habsburg vs. Ottoman legacy in the Balkans: Language and religion to the north and to the south of the Danube* (2010), *Co-Ethnic Migrations Compared, Central and Eastern European Contexts and Doing Gender – Doing the Balkans, Dynamics and Persistence of Gender Relations in Yugoslavia and the Yugoslav Successors or States* (2012). His most recent monographs are *Language boundaries in the Greek-Macedonian contact zone* (with Ruža Fotiadis, 2023) and *The Glocalization of the Southeast European Literatures* (2024).

Sadržaj / Content

[O simpoziju / About the symposium]	1
Pozivno pismo	5
Invitation Letter	6
Project Title and Summary	7
<i>O Enciklopediji Jugoslavije</i>	9
Program simpozija	13
Naslovi i sažetci izlaganja / Titles and summaries of presentations	19
Životopisi / Biographies	41

